

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Konstitucinės ir administracinės teisės katedra**

Rūtos Kundrotaitės,
dieninio skyriaus, V kurso,
finansų ir mokesčių teisės studijų atšakos studentės

Magistro darbas

LIETUVOS BANKAS KAIP PRIEŽIŪROS INSTITUCIJA

Vadovas: doc. dr. Bronius Sudavičius

Recenzentas: prof. dr. Vytautas Vaškelaitis

Vilnius 2008

Turinys

Ižanga.....	3
I. Lietuvos bankas kaip priežiūros institucija: istorija ir bendrieji klausimai.....	6
1. Lietuvos bankas kaip priežiūros institucija: atsiradimas ir raida.....	6
2. Lietuvos banko Kredito įstaigų priežiūros departamentas: struktūra ir funkcijos.....	8
3. Priežiūros sąvoka.....	12
4. Priežiūros objektas.....	13
5. Bankų priežiūros reikalingumas, tikslai, metodai ir priemonės.....	15
5.1 Kodėl būtina prižiūrėti bankus.....	15
5.2 Bankų priežiūros priemonės ir metodai.....	18
5.2.1 Sėkmingos priežiūros užtikrinimo būdai.....	18
5.2.2 Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtinti principai.....	22
5.2.3 Bankų priežiūros metodai.....	25
II. Komercinių bankų priežiūra: priežiūros etapai.....	27
1. Komercinių bankų steigimo priežiūra.....	27
1.1 Leidimas įsteigti komercinį banką.....	28
1.1.1 Reikalavimai bankų steigėjams.....	29
1.1.2 Reikalavimai steigėjams, norintiems įsigyti kvalifikuotąją įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį.....	31
1.1.3 Reikalavimai komercinio banko vadovams ir darbuotojams.....	33
1.1.4 Reikalavimai komercinio banko įstatams.....	35
1.2 Bankų veiklos licencijavimas.....	36
2. Komercinių bankų veiklos priežiūra.....	39
2.1 Bankų veiklos riziką ribojantys reikalavimai.....	39
2.2 Reikalavimai valdymo organams.....	43
2.3 Reikalavimai komercinio banko kapitalui.....	44
2.4 Reikalavimai veiklos (verslo) planui.....	45
2.5 Komercinių bankų inspektavimas.....	46
3. Poveikio priemonės ir jų taikymo pagrindai.....	48
III. Bankų priežiūros Lietuvoje ir užsienyje palyginimas.....	51
1. Bankų priežiūra Vokietijoje.....	52
Išvados.....	55
Šaltinių ir literatūros sąrašas.....	56
Santrauka.....	59
Summary.....	60

IŽANGA

Sunkiai įsivaizduojama stipri ir pasitikėjimą kelianti valstybė be stabilios bankų sistemos. Krizė finansų sistemoje neabejotinai sukuria netvarką valstybės viduje, kelia grėsmę jos gerovei. Todėl kiekviena valstybė yra suinteresuota bankų sistemos stabilumo palaikymu. O toks palaikymas įmanomas tik sukūrus veiksmingą bankų priežiūros mechanizmą, paremtą tinkamomis teisės nuostatomis bei patikimos priežiūros institucijos veikimu.

Šio darbo tikslas – analizuojant teisės aktų nuostatas, įvertinti Lietuvos banko vykdomos bankų priežiūros veiksmingumą ir patikimumą bei nustatyti, kiek patikima ir stipri yra pati priežiūros institucija. Siekiant nurodyto tikslo keliami šie uždaviniai:

- aprašyti ir išanalizuoti Lietuvos Respublikos įstatymų bei priežiūros institucijos (Lietuvos banko) teisės aktų nuostatas, reglamentuojančias priežiūros įgyvendinimą;
- įvertinti priežiūros proceso teisinio reglamentavimo tinkamumą;
- atsakyti į klausimą, ar dabartinis teisinis reglamentavimas yra pakankamas priežiūros efektyvumui ir patikimumui užtikrinti;
- atsakyti į klausimą, ar Lietuvos bankas gali būti laikomas stipria ir patikima priežiūros institucija;
- palyginti priežiūrą Lietuvoje bei užsienyje ir įvertinti nustatytų skirtumų bei panašumų įtaką priežiūros patikimumui bei efektyvumui.

Temos naujumas. Lietuvos banko vykdomas priežiūros funkcijas gana išsamiai yra aprašęs profesorius Vytautas Vaškelaitis, skirdamas šiai temai vieną ar net kelis skyrius kiekvienoje iš trijų savo monografijų: “Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas”, “Pinigai: centriniai bankai ir jų funkcijos” bei “Pinigai: pinigų politika ir jos priemonės”. Visgi šiose knygose pateikiama labiau ekonominė priežiūros analizė, smulkiai aprašant priežiūros metodus, detalizuojant bankų veiklos riziką ribojančių normatyvų skaičiavimo tvarką ir analizuojant kitus ekonominius priežiūros aspektus. Todėl savo darbe stengsiuosi apžvelgti teisinį priežiūros reglamentavimą, atlikti teisės nuostatų analizę bei įvertinti tokio reglamentavimo patikimumą, išsamumą ir veiksmingumą. Taip pat reikia pažymėti, jog Lietuvos banko veikla kredito įstaigų priežiūros srityje teisiniu požiūriu nebuvo išsamiai analizuota mokslo darbuose, šia tema nėra mokslinių straipsnių. Per pastaruosius dvejus metus parašyti tik du Vilniaus universiteto studentų magistro darbai, apimantys tik atskirus priežiūros aspektus, o ne visą Lietuvos banko veiklą priežiūros srityje.

Tema aktuali jau vien dėl to, jog kredito įstaigų priežiūra Lietuvoje dar labai jauna centrinio banko funkcija. Dėl sovietų okupacijos ši sritis ilgą laiką neturėjo galimybės vystytis ir tobulėti. Todėl, palyginus su vakarų Europos valstybėmis, Lietuvai vis dar reikia laiko priežiūrą reglamentuojančioms nuostatomis susigulėti, praktikai nusistovėti.

Darbą sudaro trys dalys, iš kurių pirmoji yra skirta bendriesiems su bankų priežiūra susijusiems klausimams, tokiems kaip priežiūros institucijos raida, priežiūros sąvoka, objektas, metodai ir priemonės, aptarti. Taip pat aptariama Lietuvos banko Kredito įstaigų priežiūros departamento struktūra, jo funkcijos bei pagalba Lietuvos banko valdybai priimant sprendimus kredito įstaigų priežiūros klausimais, išvardijami ir aptariami Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtinti Pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros principai. Antroji darbo dalis apima tris Lietuvos banko vykdomos priežiūros etapus: bankų steigimo priežiūrą bei veiklos licencijavimą; įsteigtų bankų veiklos priežiūrą ir poveikio priemonių taikymą. Šioje dalyje analizuojamos teisės aktų nuostatos ir gilinamasi į priežiūros efektyvumo bei patikimumo užtikrinimą, vertinamas Lietuvos teisės normų suderinimas su Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtintais Pagrindiniais efektyvios bankų priežiūros principais. Galiausiai, trečiojoje darbo dalyje, Lietuvoje funkcionuojantis priežiūros mechanizmas lyginamas su bankų priežiūra Vokietijoje, stengiantis įvertinti skirtumų bei panašumų reikšmę priežiūros veiksmingumui ir patikimumui.

Darbo objektas. Dėl temos platumo darbe nebus kalbama apie Lietuvos banko vykdomą kredito unijų bei specializuotų bankų priežiūrą. Ta pati priežastis paskatino atsiriboti ir nuo specializuotų bankų bei užsienio bankų filialų ir atstovybių priežiūros. Taigi, darbas skirtas išskirtinai tik Lietuvos jurisdikcijai priklausančių komercinių bankų veiklos priežiūros analizei. Pasirinkti būtent šią priežiūros sritį paskatino teisės normų, reglamentuojančių komercinių bankų priežiūrą, gausa bei didelė komercinių bankų įtaka šalies ekonominei sistemai.¹

Kadangi Lietuva kol kas netapo Europos pinigų sąjungos nare ir šiuo metu nėra aišku, kada galės ja tapti (įsivesti Eurą), tai šiame darbe bus analizuojama esama situacija ir remiamasi tomis Lietuvos banko įstatymo nuostatomis, kurios galioja šiuo metu.

Šaltiniai. Analizuojant teisės nuostatas daugiausiai dėmesio skiriama dviems teisės aktams: Bankų įstatymui bei Lietuvos banko įstatymui, nes kaip tik šie įstatymai daugiausia dėmesio skiria priežiūros klausimams. Taip pat darbe analizuojami kai kurie Lietuvos banko valdybos nutarimai. Prie naudotų pagrindinių specialiosios literatūros

---

¹ Kalbant apie komercinių bankų veiklos patikimumo užtikrinimo svarbą čia atsižvelgiama į skaudžią 1994-1996 metų Lietuvos patirtį, kai bankų sistemą buvo ištikusi krizė.

šaltinių norėčiau paminėti tris profesoriaus Vytauto Vaškėlaičio knygas: “Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas”, “Pinigai: centriniai bankai ir jų funkcijos” bei “Pinigai: pinigų politika ir jos priemonės”, bei mokslinėse konferencijose, skirtose Lietuvos banko 75-ečiui paminėti, skaitytų pranešimų tekstais.

Taikant analizės, sintezės bei lyginamąjį metodus, darbe analizuojamos atskiros teisės normos, atskirų įstatymų bei Lietuvos banko nutarimų reikšmė, siekiant vėliau apibendrinti gautus rezultatus ir pateikti išvadas. Taip pat, aiškinant kai kurias sąvokas, pasitelkiamas lingvistinis metodas.

I. Lietuvos bankas kaip priežiūros institucija: istorija ir bendrieji klausimai

1. Lietuvos bankas kaip priežiūros institucija: atsiradimas ir raida

„<...> tikru centriniu banku, šių laikų supratimu, galima laikyti Lietuvos banką, įkurtą 1922 m. <...> jis yra dabartinio Lietuvos banko pirmtakas.“² Pirmasis Lietuvos banko įstatymas buvo priimtas 1922 m. rugpjūčio 11 dieną. Keliomis dienomis anksčiau, 1922 m. rugpjūčio 3 d., Steigiamasis Seimas buvo priėmęs Lito įstatymą. Tuometiniam Lietuvos bankui patikėta lito įvedimo užduotis. Pagrindinės tuometinio Lietuvos banko funkcijos – pirkti ir parduoti auksą, sidabrą bei platiną ir teikti paskolas, užtikrintas šių metalų įkeitimu; skolinti pinigus, imant įkaitu negreit gendančias prekes; diskontuoti, pirkti ir parduoti vekselius, čekius ir kitus komercinių operacijų pasižadėjimo dokumentus; priimti terminuotus ir neterminuotus indėlius, atidaryti sąskaitas; remti valstybės ir savivaldybių paskolas, platinant, perkant ir parduodant paskolų lakštus. Bankų priežiūros funkcijos Lietuvos bankas tada dar nevykdė.³

Sovietų Sąjungos okupacijos metais Lietuvoje sugriauta visa bankininkystės sistema, visi bankai buvo nacionalizuoti. Lietuvos bankas buvo pertvarkytas į SSRS valstybinio banko Lietuvos respublikinę kontorą. „<...> beveik visa bankininkystė (atsiskaitymai, trumpalaikis kreditavimas, pinigų cirkuliacijos reikalai, biudžeto operacijos ir kt.) buvo monopolizuota valstybinio banko.“⁴ Akivaizdu, jog tokiomis aplinkybėmis nebuvo ne tik kam, bet ir ką prižiūrėti, todėl kalbėti apie priežiūros funkcijas čia taip pat dar negalime.

Vokiečių okupacijos metais bankininkystė Lietuvoje šiek tiek atsigavo. „<...> Laikinoji Lietuvos vyriausybė 1941 m. birželio 25 d. posėdyje nutaria palaipsniui panaikinti visus sovietų okupacijos padarinius, taip pat ir bankininkystėje. Atstatomas Lietuvos banko <...> prieškarinis statusas.“⁵ Tačiau neilgam – iki antrosios sovietų okupacijos.

„Antrosios sovietų okupacijos pradžioje nedelsiant buvo atkurta pirmosios okupacijos metais veikusi kredito sistema. TSRS valstybinio banko Lietuvos respublikinė

---

² ŠARKINAS, R. Lietuvos banko raida ir perspektyvos. In *Besikeičiantis centrinių bankų vaidmuo Europoje*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 1997. P. 22.

³ Pagal: VAŠKELAITIS, V. *Pinigai: pinigų politika ir jos priemonės*. Lietuvos mokslas. 55 knyga. Vilnius, 2006. P. 196.

⁴ ŽILEVIČIUS, Z. Bankininkystės būklės apžvalga Lietuvos okupacijos metais. In *Lietuvos bankininkystės raida*. Mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 1998. P. 36.

⁵ Ibid., P. 38.

kontora savo darbą pradėjo jau 1944 m. liepos 24 d. <...> TSRS valstybiniam bankui, kaip šalies emisiniam ir bankų bankui, nebuvo suteikta galimybė ekonominių ir kitokių svertų pagalba daryti įtaką visos kredito sistemos veiksmingumui. Visi naujai įsteigti bankai buvo valstybiniai, griežtai centralizuoti, klientūra administraciniu būdu centralizuotai priskirta tam tikriems bankams. Nebuvo sukurtos net mažiausios prielaidos tarpbankinei konkurencijai atsirasti.“⁶

Tokia situacija išliko iki pat 1990 m., kai vėl buvo įkurtas Lietuvos bankas. „Dar sovietinei LSSR AT paskutinės sesijos metu 1990 m. vasario 13 d. priėmus Lietuvos banko įstatymą, buvo priimtas nutarimas „Dėl Lietuvos banko įsteigimo“, skelbiantis, kad nuo 1990 m. kovo 1 d. įsteigiamas Lietuvos bankas. 1990 m. kovo 11 d. atkūrus nepriklausomybę, po kelių dienų – 1990 m. kovo 13 d. Lietuvos Respublikos AT priėmė nutarimą paskirti Lietuvos banko valdybos pirmininką <...>. Šią datą galima laikyti Lietuvos centrinio banko, kaip prieškarinio Lietuvos banko darbų tęsėjo, veiklos pradžia.“⁷

Kitas svarbus žingsnis priežiūros institucijos atsiradimo ir vystymosi kelyje buvo 1992 m. liepos 2 d. priimtas Komercinių bankų įstatymas.⁸ Jame atsirado pirmieji kredito įstaigų priežiūros sistemos elementai, tokie kaip privalomųjų atsargų nustatymas komerciniams bankams, paskolų limitai, reikalavimas gauti Lietuvos banko leidimą norint atlikti valiutos keitimo operacijas.⁹

1994 m. gruodžio 1 d. priimtas Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas¹⁰. Šiame įstatyme, tarp kitų Lietuvos bankui priskirtų funkcijų, numatyta, jog Lietuvos bankas išduoda ir atšaukia licencijas Lietuvos Respublikos ir užsienio bankams bei kitoms kredito įstaigoms Lietuvoje ir prižiūri jų veiklą; įstatymų nustatyta tvarka veikia kaip paskutinis likvidumų šaltinis bankų sistemoje; nustato bankų ir kitų Lietuvos banko licencijuotų kredito įstaigų apskaitos, ataskaitų ir atskaitomybės tvarką. Taigi, naujai priimtame Lietuvos banko įstatyme jau buvo numatytos visos pagrindinės centrinio banko, kaip priežiūros institucijos, funkcijos. Galima sakyti, jog su šio įstatymo priėmimu buvo sukurtas kredito įstaigų priežiūros mechanizmas, kuris *mutatis mutandis* taikomas iki šiol.

---

⁶ Ibid., P. 39-40.

⁷ VAŠKELAITIS, V. *Pinigai: pinigų politika ir jos priemonės*. Lietuvos mokslas. 55 knyga. Vilnius, 2006. P. 200.

⁸ Valstybės žinios, 1992, Nr. 24-696.

⁹ Pagal: VAŠKELAITIS, V. *Pinigai: pinigų politika ir jos priemonės*. Lietuvos mokslas. 55 knyga. Vilnius, 2006. P. 195-233.

¹⁰ Valstybės žinios, 1994, Nr. 99-1957.

2001 m. kovo 3 d. priimta nauja Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymo (toliau – Lietuvos banko įstatymas) redakcija¹¹, kuri galioja iki dabar. Šio įstatymo aštuntajame straipsnyje, tarp Lietuvos bankui priskirtų funkcijų, yra ir tokios kaip licencijų Lietuvos Respublikos kredito įstaigoms bei užsienio valstybių kredito įstaigų filialams išdavimas ir atšaukimas, šių įstaigų veiklos priežiūra. Tokių funkcijų įtvirtinimas yra tiesioginis įrodymas, jog dabartinis Lietuvos bankas veikia kaip priežiūros institucija. Be to, Lietuvos Respublikos bankų įstatymo¹² (toliau – Bankų įstatymas) 64 str. pirmojoje dalyje aiškiai pasakoma, jog priežiūros institucija yra Lietuvos bankas.

Nuo Lietuvos centrinio banko įsteigimo 1922 m. iki šių dienų nueitas ilgas kelias. Palyginti su juo, kredito įstaigų priežiūros funkcijas Lietuvos bankas vykdo gana neilgą laiką. Nepaisant to, “šiuo metu Lietuvoje kuriama kredito įstaigų priežiūros sistema, atitinkanti tarptautinę praktiką. Tai daroma remiantis Bazelio komiteto rekomendacijomis, atitinkamų ES direktyvų reikalavimais, tarptautiniais apskaitos standartais, kitų šalių patirtimi.”¹³

2. Lietuvos banko Kredito įstaigų priežiūros departamentas: struktūra ir funkcijos

Nuo 1996 m. Lietuvos bankui patikėtas priežiūros funkcijas vykdo Kredito įstaigų priežiūros departamentas (toliau – Departamentas), atsiradęs reorganizavus anksčiau (nuo 1992 m.) veikusį Komercinių bankų priežiūros departamentą. Kredito įstaigų priežiūros departamentas prižiūri, ar kredito įstaigos vykdo įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytus bei tarptautinius rekomenduojamus saugios ir patikimos bankininkystės standartus.¹⁴ Departamentą sudaro septyni skyriai: Licencijavimo skyrius, Nebankinių kredito įstaigų skyrius, Finansinės veiklos vertinimo skyrius, Bankų inspektavimo skyrius, Metodikos ir informacijos skyrius, Išorinių ryšių skyrius ir Specializuotų bankų ir mokėjimo įstaigų skyrius. Departamentui vadovauja direktorius, kurį skiria ir atleidžia iš pareigų Lietuvos banko valdybos pirmininkas.

---

¹¹ Valstybės Žinios, 2001, Nr. 28-890.

¹² Valstybės Žinios, 2004, Nr. 54-1832.

¹³ VAŠKELAITIS, V. *Pinigai: centriniai bankai ir jų funkcijos*. Lietuvos mokslas. 56 knyga. Vilnius, 2006. P. 263.

¹⁴ Prieiga per internetą: <<http://www.lb.lt/lt/apie/departamentai.html>>, [žiūrėta 2008-03-15].

Lietuvos banko valdybos pirmininko patvirtintų Kredito įstaigų priežiūros departamento nuostatų¹⁵ (toliau – Nuostatai) ketvirtajame punkte apibrėžtas departamento veiklos tikslas: vadovaujantis departamento nuostatais, kitų Lietuvos banko teisės aktų suteiktais įgaliojimais ir vykdant jam pavestas funkcijas, kontroliuoti, ar Lietuvos banko išduotą licenciją turinčios kredito įstaigos vykdo saugią ir patikimą kredito įstaigų veiklą reglamentuojančių Lietuvos Respublikos įstatymų, Lietuvos banko ir Europos Sąjungos teisės aktų nustatytus reikalavimus bei Bazelio komiteto sprendimų rekomenduojamus saugios ir patikimos bankininkystės standartus, ir teikti Lietuvos banko valdybai informaciją bei pasiūlymus, būtinus sprendimams, susijusiems su Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymo nustatytų Lietuvos banko tikslų ir funkcijų vykdymu, priimti. Su įvardintu tikslu glaudžiai susiję penki iš šešių departamentui keliamų uždavinių:

1) nagrinėti kredito įstaigų prašymus, susijusius su įstatymuose nustatytų licencijų, leidimų, sutikimų kredito įstaigoms išdavimu, ir teikti dėl to pasiūlymus Lietuvos banko valdybai;

2) kaupti priežiūrai reikalingą iš kredito įstaigų ataskaitų forma gautą informaciją;

3) analizuoti kredito įstaigų pateiktą finansinę atskaitomybę ir kitą iš kredito įstaigų gautą informaciją, šios informacijos pagrindu vertinti kredito įstaigų veiklą bei finansinę būklę, atsižvelgiant į teisės aktuose nustatytus kredito įstaigų veiklos riziką ribojančius normatyvus bei kitus reikalavimus;

4) inspektuoti kredito įstaigas, tikrinant, ar teisingai sudarytos kredito įstaigų Lietuvos bankui pateiktos finansinės ataskaitos, vertinant kredito įstaigų veiklą, finansinę būklę (kapitalą, aktyvų kokybę, pelningumą), rizikos (kredito, likvidumo, rinkos, operacinės ir kitų) valdymo bei vadovavimo kredito įstaigai efektyvumą;

5) rengti metodinę medžiagą ir teisės aktų, susijusių su Departamento uždavinių ir funkcijų vykdymu atsižvelgiant į saugios ir patikimos kredito įstaigų veiklos reikalavimus, projektus.

Įvertinę tikslą bei uždavinius galime daryti išvadą, jog Kredito įstaigų priežiūros departamentui yra patikėta didžioji dalis Lietuvos banko vykdomos priežiūros funkcijų. Departamentas prižiūri ir analizuoja bankų veiklą tiek jų steigimo, tiek tolimesnės veiklos stadijose. Tiesa, sprendimus dėl leidimų, licencijų bei sutikimų išdavimo ir atšaukimo priima Lietuvos banko valdyba (Kredito įstaigų priežiūros departamentas tik nagrinėja kredito įstaigų prašymus ir teikia pasiūlymus valdybai, t.y. atlieka pateiktų duomenų analizę, o patį sprendimą priima valdyba). Valdybai taip pat patikėtas ir įstatymų

---

¹⁵ Neskelbtas.

nustatytų poveikio priemonių taikymas bei klausimų dėl bankroto bylų išskėlimo kredito įstaigoms sprendimas. Natūralu, jog svarbiausius sprendimus priimti patikima Lietuvos banko vadovybei. Kredito įstaigų priežiūros departamento vaidmuo dėl to nėra kiek netampa menkesnis. Juk būtent nuo jo atliktos analizės kokybės ir pateiktų siūlymų pagrindimo priklauso, kokį sprendimą vienu ar kitu klausimu priims Lietuvos banko valdyba. Todėl Kredito įstaigų priežiūros departamentą galima drąsiai įvardinti kaip pagrindinį ir svarbiausią Lietuvos banko struktūrinį padalinį, veikiančią kredito įstaigų priežiūros srityje.

Toliau reiktų pakalbėti apie konkrečias Kredito įstaigų priežiūros departamento funkcijas. Jos išvardijamos Nuostatų šeštajame punkte, iš viso jų yra 38. Dėl tokios funkcijų gausos visų jų čia neperrašinėsiu, bet pasistengsiu sugrupuoti ir apjungti, kad būtų galima susidaryti bendrą vaizdą.

Pirmoji funkcijų grupė apima duomenų, susijusių su licencijų, leidimų bei sutikimų išdavimu, analizę. Departamentas nagrinėja kredito įstaigų steigėjų, bankų, jų kontroliuojamų Lietuvos Respublikoje įsteigtų finansų įmonių, ne Europos Sąjungos valstybėse narėse licencijuotų bankų prašymus ir dokumentus bei, remdamasis šių duomenų analize, teikia pasiūlymus Lietuvos banko valdybai. Minėti prašymai ir dokumentai teikiami siekiant gauti leidimą įsteigti kredito įstaigą; gauti veiklos licenciją; gauti leidimą įsteigti filialą kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje ar teikti joje paslaugas neįsteigus filialo. Taip pat ne Europos Sąjungos valstybėje narėje įsteigtos kredito įstaigos privalo pateikti prašymus ir dokumentus, norėdamos įsteigti filialą ar atstovybę Lietuvoje ar gauti veiklos licenciją. Asmenų prašymai bei dokumentai turi būti teikiami ir tais atvejais, kai norima įsigyti banko kvalifikuotąjį įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį arba ją padidinti; įregistruoti banko įstatų pakeitimus; gauti leidimą asmenis rinkti ar skirti kredito įstaigos vadovais; norint kredito įstaigą reorganizuoti, likviduoti, nutraukti užsienio banko filialo veiklą. Prie šios funkcijų grupės reiktų paminėti ir kredito įstaigoms išduotų licencijų, leidimų bei sutikimų apskaitos tvarkymą.

Taigi, trumpai apibendrinant, Kredito įstaigų priežiūros departamentui patikėta priimti ir įvertinti visus su kredito įstaigų steigimu, veikla, veiklos pertvarkymu bei pasibaigimu susijusius prašymus ir juos pagrindžiančius dokumentus. Joks minėtas prašymas Lietuvos banko valdybos neturėtų pasiekti be Departamento atliktos analizės ir teikiamų pasiūlymų.

Kitai Departamento funkcijų grupei būtų galima priskirti tokias funkcijas kaip bankų teikiamų vertybinių popierių emisijos prospektų ar memorandumų nagrinėjimas bei išvadų Vertybinių popierių komisijai teikimas; kredito įstaigų pateiktų verslo planų

nagrinėjimas; veikiančių kredito įstaigų veiklos ir ataskaitų analizė. Departamentas taip pat analizuoja ir apibendrina kredito įstaigų veiklą, kas ketvirtį apie kredito įstaigų veiklą rengia analitinę medžiagą ir teikia ją Lietuvos banko vadovams.

Kredito įstaigų priežiūros departamentas taip pat atlieka kontrolės funkcijas: kontroliuoja, kaip kredito įstaigos vykdo Lietuvos Respublikos įstatymų bei kitų teisės aktų, reglamentuojančių kredito įstaigų veiklos saugumą ir patikimumą, nuostatas; kaip vykdomi Lietuvos banko valdybos patvirtinti kredito įstaigų veiklos riziką ribojantys normatyvai.

Ketvirtoji funkcijų grupė susijusi su pasiūlymų Lietuvos banko valdybai teikimu. Kredito įstaigų priežiūros departamentas teikia pasiūlymus dėl poveikio priemonių kredito įstaigoms taikymo; dėl bankroto procedūrų inicijavimo nemokioms kredito įstaigoms; dėl kandidatų į laikinųjų administratorių ar administratorių pareigas; dėl kredito įstaigų finansinės apskaitos reikalavimų, pagrindinių principų, finansinės ir priežiūrai skirtos atskaitomybės formos, turinio, pateikimo ir finansinės atskaitomybės tobulinimo; dėl kredito įstaigų veiklos riziką ribojančių normatyvų ir jų dydžių nustatymo; dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių kredito įstaigų steigimą, veiklą, reorganizavimą, bankrotą ir likvidavimą, rengimo, pakeitimo ar papildymo. Taip pat rengia ir teikia įstatymų ir kitų teisės aktų projektus klausimais, susijusiais su Departamento funkcijų vykdymu, kuriuos reikia priimti atsižvelgiant į Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus. (Pasak Kredito įstaigų priežiūros departamento darbuotojų, ši paskutinė funkcija šiuo metu yra naujausia ir viena svarbiausių, nes daugiausia problemų Lietuvos bankui kyla siekiant laiku ir tinkamai įgyvendinti Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus.)

Iki šiol vardintos Departamento funkcijos neabejotinai svarbios kredito įstaigų priežiūros įgyvendinimui. Tačiau jos visos susijusios su analize, vertinimu, kontroliavimu ir išvadų (pasiūlymų) teikimu Lietuvos banko valdybai. Vadinasi, Departamentui šios funkcijos nesuteikia teisės imtis konkrečių veiksmų, priimti sprendimus. Tačiau Departamento veikla neapsiriboja vien pasiūlymų teikimu. Tarp jam priskirtų funkcijų yra ir tokios kaip: atstovavimas Lietuvos bankui kredito įstaigų bankroto byloje; metodinės pagalbos kredito įstaigoms apskaitos, atskaitomybės ir kitais klausimais teikimas; kredito įstaigų inspektavimas; bendradarbiavimas ir keitimasis informacija su Lietuvos, Europos Sąjungos valstybių narių, kitų užsienio valstybių kredito įstaigomis bei kitomis institucijomis.

Taigi, Kredito įstaigų priežiūros departamentas yra Lietuvos banko struktūrinis padalinys, atsakingas už kredito įstaigų priežiūros funkcijų įgyvendinimą bei su kredito

įstaigų priežiūra susijusių pasiūlymų teikimą Lietuvos banko valdybai. Nuo departamento darbo kokybės, pastabumo bei atidumo priklauso svarbių sprendimų (tokių kaip leidimų įsteigti banką ar suteikti jam veiklos licenciją ir pan.) priėmimas. Todėl labai svarbu, kad Lietuvos banko valdyba galėtų pasitikėti Departamentu. Bet kurios institucijos ar jos padalinio veiklos patikimumas priklauso nuo vidaus kontrolės efektyvumo. Tinkamai vidaus kontrolei visų pirma būtinas funkcijų atskyrimas. Jau anksčiau, šio skyriaus pradžioje atskleidžiau Departamento vidinę struktūrą. Dabar, palyginus ją su aprašytais Kredito įstaigų priežiūros departamento funkcijomis, galima daryti tam tikras išvadas. Kredito įstaigų priežiūrą atskiruose jų raidos etapuose atlieka skirtingi Departamento skyriai. Steigimą prižiūri Licencijavimo skyrius, o tolimesnę veiklą kontroliuoja ir vertina Finansinės veiklos vertinimo bei Bankų inspektavimo skyriai. Taip pat reiktų paminėti, jog komercinių bankų priežiūra atribota nuo specializuotų bankų, mokėjimo įstaigų bei nebankinių kredito įstaigų priežiūros (sukuriant atskirus Nebankinių kredito įstaigų bei Specializuotų bankų ir mokėjimo įstaigų skyrius). Dėl tokios Departamento vidinės struktūros didėja vidaus kontrolės patikimumas, visa Departamento veikla tampa geriau organizuota, didėja jos efektyvumas.

3. Priežiūros sąvoka

Analizuojant Lietuvos banką per priežiūros institucijos prizmę, visų pirma reiktų apibrėžti pačią priežiūros sąvoką. Dabartinės Lietuvių kalbos žodyne „priežiūra“ apibūdinama kaip saugojimas, stebėjimas, kontrolė.¹⁶ Taigi, lingvistiniu požiūriu priežiūra ir kontrolė yra sąvokos, turinčios labai artimą reikšmę. Tačiau profesorius Vytautas Vaškelaitis pastebi, jog, kalbant apie bankų priežiūrą, pastaroji dažnai neteisingai tapatinama su kontrole. Pasak profesoriaus, bankų kontrolė yra siauresnė sąvoka, nei bankų priežiūra (pastaroji apima ne tik kontrolę, bet ir reguliavimą bei paskutinio skolintojo funkciją). „Bankų priežiūra yra sudėtingas kompleksas priemonių, kuriomis siekiama apsaugoti bankų kreditorių ir šalies visuomenės interesus nuo pavojų, kuriuos kelia kartais nepamatuotai rizikinga bankų veikla, arba bent jau sumažinti dėl to galimas visuomenės išlaidas imantis priemonių užkirsti kelią sisteminei bankų krizei.“¹⁷

Taigi, bankų priežiūra, be jokios abejonės, apima ir jų kontrolę, tačiau tuo neapsiriboja. Centrinio banko vykdoma priežiūra – tai ir normatyvų nustatymas, taisyklių

---

¹⁶ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. S. Keinys. Vilnius, 2000.

¹⁷ VAŠKELAITIS, V. *P pinigai: centriniai bankai ir jų funkcijos*. Lietuvos mokslas. 56 knyga. Vilnius, 2006. P. 210.

kūrimas bei pastangos padėti sunkumų turinčiam bankui, paskolinant jam lėšų tada, kai to daryti nebesutinka niekas kitas.

4. Priežiūros objektas

Kitas svarbus klausimas – Lietuvos banko priežiūros objektas. Įstatymai įtvirtina kelias sąvokas: „bankas“, „komercinis bankas“, „specializuotas bankas“, „užsienio bankas“ ir „kredito įstaiga“. Pirmoji sąvoka apibrėžta Bankų įstatymo antrojo straipsnio pirmojoje dalyje. Čia nustatyta, jog banku yra laikomas bet kuris komercinis ar specializuotas bankas. Toliau tame pačiame įstatyme pateikiamos komercinio bei specializuoto banko sąvokos. Komercinis bankas – tai Lietuvos Respublikoje įsteigta kredito įstaiga, kuri turi licenciją verstis ir verčiasi indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių ir jų skolinimu ir prisiima su tuo susijusią riziką bei atsakomybę. Tuo tarpu specializuotas bankas yra Lietuvos Respublikoje įsteigta kredito įstaiga, kuriai išduota licencija suteikia teisę teikti tik vieną licencinę finansinę paslaugą – elektroninių pinigų išleidimo bei tvarkymo. Matome, jog komerciniai bankai yra žymiai platesnės paskirties kredito įstaigos, nei specializuoti bankai. Pastarųjų veikla apsiriboja tik vienos iš įstatymų numatytų licencinių finansinių paslaugų teikimu.

Užsienio banko sąvoka taip pat įtvirtinta Bankų įstatyme: užsienio bankas – tai užsienio valstybėje įsteigta kredito įstaiga, kuri turi užsienio valstybės priežiūros institucijos išduotą leidimą ar licenciją verstis ir verčiasi indėlių ar kitų gražintinų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių ir jų skolinimu arba elektroninių pinigų išleidimu ir tvarkymu (2 str. 8 d.). Įstatymų leidėjas nedaro skirtumo tarp užsienio bankų ir kitų kredito įstaigų, suteikdamas „užsienio banko“ statusą bet kuriai užsienyje įsteigta ir reikiamą leidimą ar licenciją turinčiai kredito įstaigai, jei tik tokia įstaiga verčiasi indėlių ar kitų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių arba elektroninių pinigų išleidimu bei tvarkymu. Taigi, užsienio banko sąvoka yra labai plati ir apima komercinius ir specializuotus užsienio bankus bei kitas užsienio kredito įstaigas. Užsienio bankų, veikiančių Lietuvoje per čia įsteigtą filialą, priežiūrą taip pat įgyvendina Lietuvos bankas, tačiau tik tiek, kiek tai susiję su filialo veikla.

Kredito įstaigos apibrėžimas skamba taip: kredito įstaiga – tai bankas, kitas juridinis asmuo ar užsienio valstybės kredito įstaigos padalinys, kuris turi Lietuvos banko išduotą licenciją teikti licencines finansines paslaugas (Lietuvos banko įstatymo 42 str.). Kitas kredito įstaigos apibrėžimas pateiktas Lietuvos Respublikos finansų įstaigų

įstatymo¹⁸ (toliau – Finansų įstaigų įstatymas) 2 straipsnio 23 dalyje, kur kredito įstaiga apibūdinama kaip įmonė, kuri turi licenciją verstis ir verčiasi indėlių ar kitų gražintinų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių ir jų skolinimu arba elektroninių pinigų išleidimu ir tvarkymu. Iš šių apibrėžimų galima daryti išvadą, jog kredito įstaiga yra platesnė sąvoka, nei bankas. Pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus (Bankų įstatymą bei Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymą¹⁹) kredito įstaigomis yra laikomi bankai bei kredito unijos. Visų kredito įstaigų priežiūrą vykdo Lietuvos Respublikos centrinis bankas – Lietuvos bankas.

Kredito įstaigų priežiūros srityje Lietuvos bankui teisės aktai suteikia plačius įgaliojimus. Tiesiogiai šiems įgaliojimams įtvirtinti bei aprašyti skirta daug įstatymų bei poįstatyminių teisės aktų nuostatų. Dėl šios priežasties, kaip jau buvo minėta įžangoje, šiame darbe nenagrinėsiu Lietuvos banko vaidmens prižiūrint kredito unijas ir apsiribosiu vien bankų priežiūra. Toliau darbe Lietuvos banko funkcijos ir įgaliojimai bus analizuojami tiek, kiek jie susiję su bankų veiklos priežiūra, o Lietuvos bankas kaip priežiūros institucija bus suvokiamas kaip bankus prižiūrintis subjektas. Taip pat reiktų pabrėžti, jog dėl specializuotų bankų veiklos specifikos (tik vienos iš galimų licencinių finansinių paslaugų teikimas), analizuodama bankų priežiūrą kalbėsiu tik apie komercinių bankų priežiūrą, atsiribodama nuo specializuotų bankų. Taip pat nuošalyje liks ir užsienio bankų priežiūra. Dėl šių priežasčių sąvoka „bankas“ šiame darbe bus suprantama kaip sąvokos „Lietuvos komercinis bankas“ atitikmuo.

Kitas svarbus klausimas, kalbant apie Lietuvos banko vykdomos priežiūros objektą, yra tai, ką iš tiesų – patį komercinį banką, ar jo vykdomą veiklą – reiktų laikyti priežiūros objektu. Jei pasirinksiame formalų požiūrį ir priežiūros objektą bandysime nustatyti atsižvelgdami vien į lingvistinį įstatymų teksto aiškinimą, tai negausime jokių rezultatų. Įstatymų leidėjas skirtinguose įstatymuose įtvirtino skirtingas sąvokas, viener teigdamas, jog Lietuvos bankas atlieka bankų priežiūros, o kitur – bankų veiklos priežiūros funkcijas. Šią išvadą pagrindžia tolimesni pavyzdžiai. Bankų įstatymo dešimtas skirsnis įstatymų leidėjo pavadintas „Bankų priežiūra“, o pirmajame šio skirsnio straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog priežiūros institucija atlieka įstatymo nustatyta tvarka išduotą „licenciją turinčių bankų priežiūrą“ (64 str. 2 d.). Tačiau Lietuvos banko įstatymo 8 str. 1 dalyje, skirtoje Lietuvos banko funkcijoms apibrėžti, numatyta, jog Lietuvos centrinis bankas „išduoda bei atšaukia licencijas Lietuvos Respublikos kredito įstaigoms

---

¹⁸ Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3891.

¹⁹ Valstybės žinios, 2000, Nr. 45-1289.

<...> ir prižiūri jų veiklą“. Taip yra ir su kredito unijomis – Lietuvos bankas prižiūri ne pačias kredito unijas, bet jų vykdomą veiklą.²⁰

Toks nevienodas sąvokų vartojimas neleidžia vienareikšmiškai spręsti, kas turi būti laikoma priežiūros objektu. Visgi manau, jog priežiūros institucijos funkcijos nėra nukreiptos į kredito įstaigas, kaip teisės subjekto, priežiūrą. Lietuvos bankas yra įpareigotas vertinti ne pačią įstaigą, o jos veiksmus. Būtent nuo kredito įstaigos vykdomos veiklos, o ne nuo tokios įstaigos egzistavimo fakto priklauso jos patikimumas. Todėl sąvoka „veiklos priežiūra“ yra tikslesnė ir dėl to tinkamesnė. Bet kuriuo atveju skirtingų sąvokų vartojimas įstatymuose yra klaidinantis, todėl turėtų būti ištaisytas.

5. Bankų priežiūros reikalingumas, tikslai, metodai ir priemonės

5.1 Kodėl būtina prižiūrėti bankus

Tarp Lietuvos banko įstatymo aštuntajame straipsnyje numatytų Lietuvos banko funkcijų minimos tokios su Lietuvos ir užsienio kredito įstaigų veiklos priežiūra susijusios funkcijos:

- licencijų Lietuvos Respublikos kredito įstaigoms bei užsienio valstybių kredito įstaigų filialams išdavimas bei atšaukimas;
- Lietuvos Respublikos kredito įstaigų bei užsienio valstybių kredito įstaigų filialų veiklos priežiūra;
- Lietuvos Respublikos kredito įstaigų bei užsienio valstybių kredito įstaigų skyrių, veikiančių Lietuvos Respublikoje, finansinės apskaitos principų ir atskaitomybės principų nustatymas;
- patvaraus ir veiksmingo mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų veikimo skatinimas.

Igyvendindamas šias išvardintas funkcijas, Lietuvos bankas vykdo Lietuvos ir užsienio kredito įstaigų steigimo ir veiklos priežiūrą.

Prieš pradėdant kalbėti apie konkrečias prižiūrimas sritis bei funkcijas, svarbu išsiaiškinti, kam apskritai reikalinga bankus prižiūrinti institucija, kokie yra tokios priežiūros tikslai bei kiek ir kodėl yra svarbus tokios priežiūros įgyvendinimas. Analizuoti priežiūros mechanizmą ir vertinti jo veiksmingumą, patikimumą, privalumus bei trūkumus galima tik įsitikinus, jog tokia priežiūra yra reikalinga ir pagrįsta.

---

²⁰ Kredito unijų įstatymo septintas skirsnis pavadintas „Kredito unijų veiklos priežiūra“.

Apie kredito įstaigų veiklos priežiūros tikslus ir uždavinius visų pirma galime spręsti iš Bankų įstatymo nuostatų. Visas šio įstatymo septintasis skirsnis yra skirtas bankų veiklos rizikos apribojimui bei klientų interesų apsaugai. Čia reglamentuojamas veiklos rizikos prisiėmimas, nustatomi bankų veiklos riziką ribojantys normatyvai, investicijų, skolinimo apribojimai. Taip pat numatoma, jog kiekvienam esamam ar galimam klientui, jeigu jis prašo, bankas privalo pateikti metinę finansinę atskaitomybę ir auditoriaus išvadą, kurią pagal teisės aktus bankas turi pateikti visuomenei (Bankų įstatymo 56 str. 3 dalis). Kitaip tariant, klientui yra suteikiama teisė susipažinti su banko veiklos sėkmingumu ir įvertinti banko patikimumą. Tokios įstatymo nuostatos leidžia daryti išvadą, jog pagrindinės efektyvaus kredito įstaigų priežiūros mechanizmo poreikio priežastys yra būtinumas užtikrinti kredito įstaigų veiklos stabilumą ir patikimumą bei kredito įstaigų klientų interesų apsaugą.

Panašius bankų priežiūros tikslus įvardina ir profesorius Vytautas Vaškelaitis monografijoje „Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas“:

- indėlininkų ir skolininkų apsauga;
- monetarinio bei finansinio stabilumo palaikymas;
- reguliavimo sistemos, skatinančios efektyvumą ir konkurenciją, sukūrimas;
- vartotojų interesų gynimas.²¹

Pasak profesoriaus, indėlininkų ir skolininkų interesus apsaugoti svarbu tam, kad būtų išlaikytas tikėjimas bankuose laikomų indėlių laisvu disponavimu neprarandant jokio kapitalo, bei galimybe bet kada atsiimti savo lėšas. Monetarinio bei finansinio stabilumo palaikymas būtinas, kad būtų užkirstas kelias pertekliniam pinigų kūrimui ir infliacijai. Trečiasis tikslas svarbus siekiant užkirsti kelią ekonominės galios koncentracijai viename ar keliuose bankuose. Vieno ar kelių bankų vyravimas rinkoje yra pavojingas reiškinys, nes tokiu atveju sutrikusi vieno banko veikla gali sukelti visos bankų sistemos griūtį ir ekonominę krizę šalyje. Galiausiai, kredito įstaigų veiklos reguliavimu siekiama ginti vartotojų interesus, stengiantis užtikrinti, kad visi klientai būtų traktuojami vienodai.²²

Vadinasi, nesant kredito įstaigų veiklos priežiūros arba nustačius neefektyvų tokios priežiūros mechanizmą, kiltų grėsmė šalies kredito įstaigų sistemos konkurencingumui, jos stabilumui bei klientų (vartotojų) interesų apsaugai, kas vestų prie

---

²¹ VAŠKELAITIS, V. *Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas*. Lietuvos mokslas. 43 knyga. Vilnius, 2003. P. 221.

²² Pagal: VAŠKELAITIS, V. *Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas*. Lietuvos mokslas. 43 knyga. Vilnius, 2003. P. 221–222.

nepasitikėjimo kredito įstaigomis, ekonominės krizės ir infliacijos. Akivaizdu, jog čia išvardintos veiksmingos priežiūros poreikio priežastys yra labai svarbios.

Tinkamos bankų priežiūros būtinumą įrodo ne tik teoriniai samprotavimai apie grėsmes, kylančias finansų sistemai bei ekonomikai, bet ir praktiniai pavyzdžiai. Čia reiktų paminėti komercinių bankų griūtį Lietuvoje 1994 – 1996 metais. Tiesa, būtų neteisinga visą kaltę suversti vien netinkamai bankų priežiūrai. Tuometinę bankų sistemos krizę nulėmė kur kas daugiau veiksnių, tokių kaip ekonomikos nesavarankiškumas, Vyriausybės klaidos, teisės aktų, reglamentuojančių bankų veiklą, spragos bei teisinės bazės kūrimo atsilikimas nuo kredito rinkos plėtros. Visgi tarp visų šių priežasčių labai svarbų vaidmenį vaidina veiksmingas bankų sektoriaus priežiūros mechanizmas bei tinkami ir laiku įgyvendinami centrinio banko veiksmai. Linas Šadžius monografijoje “Lietuvos komercinių bankų raida 1988 - 2004”, tarp kitų 1994 – 1996 m. bankų sistemos sukrėtimo priežasčių įvardija ir šias: ribotos Lietuvos banko funkcijos ir poveikio galimybės dėl valiutų valdybos modelio taikymo; blogas bankų valdymas, nekompetentingi bankų vadovybės sprendimai, darbuotojų bankininkystės praktikos įgūdžių stoka; bankų personalas bei vadovai, neturintys bankinės reputacijos (nepakankamai atidi banko darbuotojų atranka, duomenų apie asmenį nesurinkimas ir netikrinimas); neveiksminga Lietuvos banko kredito įstaigų priežiūra.²³

Tokia situacija susiklostė, nes “transformuojantis Lietuvos ekonominei sistemai formavosi nuostatos, kad rinkos ekonomikoje reglamentavimo vaidmuo turi būti minimalus <...>, kad turi būti užtikrinama savaiminė ekonomikos, finansų sektoriaus plėtotė. <...> Tai reiškėsi ir bankininkystės srityje tiek priimant komercinę bankininkystę reglamentuojančius teisės aktus, tiek ir vykdant komercinių bankų priežiūrą.“ Be to, „griežtesni bankų priežiūros instrumentai <...> Lietuvos banko dažniausiai buvo naudojami tik kritiniu atveju, kai bankai tapdavo beveik nemokūs, priežiūroje vyravo politiniai, o ne ekonominiai motyvai, skirtingiems bankams neretai netgi buvo taikomi skirtingi priežiūros standartai.“²⁴ Istorija parodė, jog bankininkystės sektoriaus palikimas laisvos rinkos valiai ir neutrali centrinio banko pozicija neapsaugo bankų sistemos nuo didelio masto skaudžių sukrėtimų. Šitai liudija ne tik Lietuvos, bet ir užsienio valstybių patirtis. „Bankininkystės verslas vienas iš labiausiai reglamentuojamų ir stebimų verslo

---

²³ Pagal ŠADŽIUS, L. *Lietuvos komercinių bankų raida 1988-2004*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2005. P. 278-302.

²⁴ ŠADŽIUS, L. *Lietuvos komercinių bankų raida 1988-2004*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2005. P. 305-306.

sričių pasaulyje. Bankininkystės negalima palikti savieigai.²⁵ Būtina sukurti nuolatinę ir efektyvią priežiūros sistemą.

Pateiktas nesėkmingos bankų priežiūros pavyzdys patvirtina anksčiau išsėstytus teorinius samprotavimus apie tokios priežiūros reikalingumą. Bankininkystės sektorių būtina prižiūrėti. Išsakyti tokių teiginių natūraliai kyla kiti labai svarbūs klausimai: kaip tokia priežiūra turi būti vykdoma? Ko reikia, kad ji būtų sėkminga? Kiek priežiūros institucija gali kištis ir kontroliuoti bankų veiklą, kad nebūtų pažeista bankų veiklos laisvė, tačiau būtų laiku reaguojama į susidariusią situaciją ir išvengiama neigiamų pasekmių? Į šiuos klausimus toliau ir bus bandoma atsakyti.

5.2 Bankų priežiūros priemonės ir metodai

5.2.1 Sėkmingos priežiūros užtikrinimo būdai

Literatūroje siūloma ir aprašoma daug įvairių būdų, kaip įgyvendinti patikimą bei veiksmingą bankų priežiūrą. Štai, pavyzdžiui, iš Lino Šadžiaus monografijoje išdėstytų argumentų galima daryti išvadą, jog autorius skiria tokias bankų priežiūros efektyvumui ir bankininkystės sektoriaus patikimumui reikšmingas aplinkybes:

- bendra šalies ekonominė situacija;
- atitinkamus įgaliojimus turinti priežiūros institucija;
- bankų priežiūros sistema (mechanizmas);
- priežiūrą reglamentuojantys teisės aktai;
- vyriausybės politika;
- bankuose veikianti vidaus kontrolė.

Tarptautinio valiutos fondo valdantis direktorius Mišelis Kamdesiu (Michel Camdessus) tarptautinėje konferencijoje „Besikeičiantis centrinių bankų vaidmuo Europoje“ skaitytame pranešime teigia: „Bankų sektoriaus patikimumą užtikrina daug veiksnių. Žinoma, už atskirų bankų tvirtumą ir patikimą veiklą pirmiausia atsakingi jų savininkai bei vadovai. Gerai išsivysčiusioje rinkos ekonomikoje prie drausmės pratina investuotojai bei indėlininkai, nes arba priverčia blogai tvarkomus bankus pagerinti veiklą, arba tiesiog uždaro jų duris. Vyriausybės gali padėti užtikrinti gerą vadovavimą ir drausmę rinkoje įkurdamos tvirtai bankų priežiūros sistemai būtiną institucinę struktūrą. Tai ir teisinė sistema, užtikrinanti sutarčių vykdymą, paskolų išieškojimą ir užstato

---

²⁵ Ibid., P. 308.

atsiēmimą, tai ir nešališka, sąžininga ir gebanti užtikrinti ekonomines teises bei pareigas teismų sistema.“²⁶

Lietuvos Respublikos Prezidentas A. M. Brazauskas pabrėžia, jog bankų sistemos stabilumui ir patikimumui užtikrinti reikia „ne tik mobilaus centrinio banko priežiūros mechanizmo, bet ir tam tikros teisinės infrastruktūros, ekonominės aplinkos, pačių bankų sugebėjimo profesionaliai dirbti konkurencijos sąlygomis.“²⁷

Šios nuostatos labai svarbios siekiant suvokti centrinio banko vykdomos priežiūros mastą, tokios priežiūros teikiamas garantijas bei vertinant rezultatus. Priežiūros institucija, veikianti valstybėje, kurioje funkcionuoja rinkos ekonomika, negali priiminėti sprendimų už prižiūrimas įmones (bankus). Bankai yra laisvos rinkos dalyviai, verslo subjektai, ir jiems turi būti suteikta veiklos laisvė. Priežiūros institucija reikalinga ne tam, kad tą veiklos laisvę varžytų, o tam, kad apsaugotų jautrią bankų sistemą nuo per didelės, nepamatuotos rizikos bei klaidų. Tokia pozicija atsispindi ir profesoriaus Vytauto Vaškelaičio pasisakyme, jog „bankų priežiūros paskirtis – remiantis iš bankų ir kitų šaltinių gautos informacijos analizės pagrindu nustatyti patikimai ir saugiai banko veiklai gresiančius pavojus, įstatymų leistomis priemonėmis pabandyti užbėgti už akių banko griūčiai, o jeigu tai nepavyksta, izoliuoti jį nuo likusios bankų sistemos taip, kad vieno banko problemos nesužlugdytų visuomenės pasitikėjimo kitais bankais.“²⁸ Taigi, priežiūros institucija nėra visagalė. Ji prižiūri, bet ne vadovauja; stebi, analizuoja ir teikia išvadas, tačiau imtis veiksmų ir kažką keisti gali tik patys bankai. Be to, priežiūros institucija nėra atsakinga už tai, kaip vienas ar kitas bankas laikosi jos nurodymų. Tinkamai atlikti savo funkcijas ji gali tik turėdama tvirtą veiklos pagrindą: įstatymų leidėjo sukurtą tinkamą teisinę bazę bei kiekviename banke efektyviai veikiančią vidaus kontrolę.

Čia reiktų pridurti, jog, anot bankų priežiūros Bazelio komiteto (apie šį komitetą bei jo patvirtintus efektyvios bankų priežiūros principus dar bus kalbama vėliau), „bankų priežiūros efektyvios sistemos pagrindą sudaro: bankininkystės įstatymai, stipri, politiškai nepriklausoma bankų priežiūros institucija, griežtos licencijų išdavimo procedūros, bankų veiklos stebėjimas iš šalies, bankų inspektavimas vietoje, stiprūs įgaliojimai priversti

---

²⁶ CAMDESSUS, M. Lietuva naujame pasaulio kontekste. In *Besikeičiantis centrinių bankų vaidmuo Europoje*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 1997. P. 32-33.

²⁷ BRAZAUSKAS, A. M. Sveikinimo žodis. In *Besikeičiantis centrinių bankų vaidmuo Europoje*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 1997. P. 13.

²⁸ VAŠKELAITIS, V. *Piniagai: centriniai bankai ir jų funkcijos*. Lietuvos mokslas. 56 knyga. Vilnius, 2006. P. 209.

bankus daryti ką reikia, gera bendroji juridinė ir profesinė aplinka bei indėlių draudimas.“²⁹

Apibendrinama anksčiau išvardintas tinkamos bankų priežiūros užtikrinimo priemonės, norėčiau išskirti tokias svarbiausias ir, mano supratimu, visa apimančias:

- a) tinkama ir neprieštaringa teisės norminė bazė;
- b) stipri, reikiamus įgaliojimus turinti priežiūros institucija;
- c) bankų vidaus kontrolė.

Čia dar būtų galima paminėti indėlių draudimą. Tačiau ši priemonė labiau skirta bankų žlugimo pasekmėms sumažinti arba pašalinti. Kaip prevencinė ji gali būti suprantama nebent kaip būdas mažinti paniką visuomenėje, tikintis, jog apdraudus indėlius daugiau indėlininkų jausis saugūs dėl bankuose laikomų savo lėšų ir nepuls atsiiminėti indėlių, tuo palikdami didesnę galimybę sunkumų turinčiam bankui atsitiesti.

Toliau reiktų trumpai paanalizuoti kiekvieną iš išvardintų bankų priežiūros priemonių atskirai.

Akivaizdu, jog jokia sistema negali normaliai funkcionuoti be teisinio pagrindo. Jau pačiam sistemos (visiškai nesvarbu, ar ta sistema yra priežiūros, ar valdymo, ar kažkokia kita) atsiradimui reikia bent pagrindinių nuostatų, pagrindų, kuriais remiantis ji galėtų pradėti veikti. Veikimo efektyvumas ir sklandumas priklauso nuo tolesnio teisinio reguliavimo, gebėjimo tokį reguliavimą laiku keisti, tobulinti atsižvelgiant į kintančias aplinkos sąlygas. Kaip tik todėl ir apie veiksmingą bankininkystės sektoriaus priežiūrą galime kalbėti tik įsitikinę, jog įstatymų leidėjas yra sukūręs išsamią teisinę bazę. Teisinio reguliavimo svarbą papabrėžia ir Linas Šadžius, teigdamas, jog viena iš bankų griūtis Lietuvoje 1994 – 1996 m. priežasčių buvo „teisės aktų spragos bei teisinės bazės atsilikimas nuo bankų rinkos plėtros.“³⁰ Beje, autorius čia kalba ne vien apie pačią priežiūrą reglamentuojančius teisės aktus, bet ir apie kitas teisės nuostatas, įtvirtintas, pavyzdžiui, baudžiamajame arba civiliniame kodeksuose, kurios turi reikšmės bankų priežiūros veiksmingumui. Kadangi toliau šiame darbe daugiausiai dėmesio bus skiriama įstatymų ir kitų teisės aktų analizei, tai šioje vietoje apie tai daugiau nekalbėsiu.

Kita mano įvardinta priemonė – stiprios, reikiamus įgaliojimus turinčios priežiūros institucijos sukūrimas. Kaip jau minėta anksčiau, Lietuvoje bankų priežiūra patikėta centriniam bankui. Atsakyti į klausimą, ar Lietuvos banką galima laikyti patikima ir stipria priežiūros institucija, — šio darbo tikslas. Tad kol kas neskubėsiu daryti

---

²⁹ VAŠKELAITIS, V. *Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas*. Lietuvos mokslas. 43 knyga. Vilnius, 2003. P. 230.

³⁰ ŠADŽIUS, L. *Lietuvos komercinių bankų raida 1988-2004*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2005. P. 308.

išvadų. Tik pasakysiu, jog, nepaisant visų sunkumų, su kuriais susidūrė 1990 metais atsikuriantis Lietuvos bankas (problemos ir kliūtys centriniam bankui laisvai veikti ir vykdyti jam priskirtas funkcijas išsamiai išanalizuotos Vlado Terlecko darbe „Lietuvos banko pradžios istorija“³¹), šiuo metu jis gali būti laikomas pilnateise priežiūros institucija, turinčia visus priežiūrai įgyvendinti reikalingus įgaliojimus. Beje, „kaip rodo socialinės apklausos, Lietuvos banku <...> visuotinai pasikliaujama (jo reitingas nenusileidžia net Bažnyčiai)“.³²

Kalbant apie Lietuvos banką kaip apie stiprią ir patikimą priežiūros instituciją, svarbu paminėti Lietuvos banko įstatymo nuostatą, jog Lietuvos bankas yra nepriklausomas. Visos valdžios institucijos turi pareigą gerbti Lietuvos banko nepriklausomumą ir nesiekti daryti įtaką tiek pačiam Lietuvos bankui, tiek jo tarnautojams, kai jie vykdo savo pareigas (3 str. 2 dalis). Dėl didelės centrinio banko nepriklausomumo reikšmės tiek vykdant bankų priežiūros, tiek kitas jam priskirtas funkcijas, apie nepriklausomumą reiktų pakalbėti šiek tiek plačiau.

Remiantis profesorius Vytauto Vaškelaičio atlikta centrinių bankų nepriklausomumo analize, galima išskirti keturias nepriklausomumo rūšis: institucinį, funkcinį, asmeninį ir finansinį nepriklausomumą. Pirmasis, institucinis nepriklausomumas suprantamas kaip negalimumas reikalauti, jog centrinis bankas finansuotų biudžeto deficitą; kitaip tariant, tai nepriklausomumas nuo vyriausybės vykdomos politikos. Funkcinis nepriklausomumas siejamas su centrinio banko galimybe laisvai pasirinkti pinigų politikos įgyvendinimo priemones. Asmeninis nepriklausomumas – tai kuo autonomiškesnė centrinio banko vadovų skyrimo tvarka ir terminai. Galiausiai, finansiniu nepriklausomumu centriniam bankui turi būti užtikrintas savas, atskiras pajamų šaltinis.³³

Visi šie keturi nepriklausomumo aspektai yra labai svarbūs Lietuvos bankui vykdamas priežiūros funkcijas. Tinkama ir patikima bankų priežiūra galima tik tada, kai ją vykdo visais atžvilgiais nepriklausoma institucija. Kitaip kiltų grėsmė, jog bankų priežiūra ir kontrolė bus vykdoma ne remiantis objektyviais duomenimis, o, pavyzdžiui, vadovaujantis vyriausybės interesais ar atskirų visuomenės grupių poreikiais. Tokie politiniai sprendimai, priimti neatsižvelgiant į rinkos poreikius, finansinę situaciją ir kitus ekonominius veiksnius keltų grėsmę bankų sistemos stabilumui, būtų sugriautas pasitikėjimas priežiūros institucija. O institucija, kuria nepasitikima, nebegalėtų tinkamai

---

³¹ TERLECKAS, V. Lietuvos banko pradžios istorija. Vilnius, 1992.

³² VAŠKELAITIS, V. *Pinigai: pinigų politika ir jos priemonės*. Lietuvos mokslas. 55 knyga. Vilnius, 2006. P. 11.

³³ Pagal: VAŠKELAITIS, V. *Pinigai: pinigų politika ir jos priemonės*. Lietuvos mokslas. 55 knyga. Vilnius, 2006. P. 45-46.

vykdyti priežiūros funkcijų. Čia reikia pridurti, jog Lietuvos bankui, kaip priežiūros institucijai, labai svarbu būti nepriklausomam ne tik nuo valdžios institucijų ir pareigūnų, bet ir nuo komercinių rinkos subjektų bei fizinių asmenų.

Kalbant apie trečios veiksmingos bankų priežiūros užtikrinimo priemonės – vidaus kontrolės – svarbą vėl reiktų prisiminti dešimto dešimtmečio bankų krizę Lietuvoje ir vieną iš jos priežasčių – nekompetentingi, patirties stokojantys bankų vadovai bei personalas. Jau anksčiau minėta, kad Lietuvos bankas negali vadovauti bankams, sekti kiekvieną jų žingsnį ar už bankus atlikti konkrečius veiksmus. „Visų pirma tai prieštarautų rinkos ekonomikos dėsniams. Be to, žinant bankų kasdien atliekamų operacijų ar sudaromų sandorių skaičių ir mastą, tai sunkiai pasiekama fiziškai, jau nekalbant apie to išlaidas, nes tai pareikalautų iš valstybės visos armijos valstybės išlaikomų „prievaizdų“ kiekviename banke.“³⁴ Kaip tik todėl įstatymai numato griežtus reikalavimus bankų steigėjų reputacijai, vadovų kompetencijai ir patyrimui. Neišmanėlių valdomas komercinis bankas pasmerktas žlugti dėl klaidingų, trumparegiškų ir neapdairių vadovybės sprendimų. Priežiūros institucija bus bejėgė, jei pats bankas nesistengs išsilaikyti. „Čia pačių bankų uždavinys – sėkmingas su jų veikla susijusios rizikos valdymas, kuris apima rizikos valdymo strategiją, organizacines formas, priemones ir technologijas, kontrolės sistemą.“³⁵ Labai teisingas Profesoriaus pastebėjimas, jog „kiekvienas bankas savo organizacine struktūra, banko savininkų sudėtimi ir jų patikimumu, banko vadovų sąžiningumu ir kvalifikuotumu, banko veikla ir finansine būkle turi tilpti į tuos rėmus, kuriuos valstybė mano esant pakankamai saugius ir patikimus bankų veiklai.“³⁶ Tokio „tūpimo į rėmus“ užtikrinimui ir turi veikti bankų vidaus kontrolė. Funkcijų atskyrimas, savikontrolės sistema, vadovų informavimo bei ataskaitų teikimo reikalavimas – visa tai yra vidaus kontrolės įgyvendinimo priemonės, kuriomis ir turi naudotis kiekvienas komercinis bankas.

5.2.2 Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtinti principai

Nustatant būdus ir priemones efektyviai bankų priežiūrai įgyvendinti, didelį indėlį įnešė Bazelio bankų priežiūros komitetas. Pradžioje šiek tiek apie patį komitetą ir jo kilmę.

---

³⁴ VAŠKELAITIS, V. *Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas*. Lietuvos mokslas. 43 knyga. Vilnius, 2003. P. 223.

³⁵ *Ibid.*, P. 363.

³⁶ VAŠKELAITIS, V. *Pinigai: centriniai bankai ir jų funkcijos*. Lietuvos mokslas. 56 knyga. Vilnius, 2006. P. 209.

Bazelio bankų priežiūros komitetas įkurtas 1974 m., žlugus Bankhaus Herstatt ir Franklin National Bank. „Svarbiausias jo uždavinys buvo suvokti, kurios nacionalinės organizacijos turėtų atsakyti už bankų veiklos rizikos ribojimo kontrolę tarptautinių bankų užsienio operacijose.“³⁷ Bazelio komitetą sudaro 12-os šalių (Belgijos, Didžiosios Britanijos, Italijos, Japonijos, JAV, Kanados, Liuksemburgo, Nyderlandų, Prancūzijos, Švedijos, Šveicarijos ir Vokietijos) centrinių bankų ir bankų priežiūros institucijų vadovai. Komitetas dirba bankų priežiūros srityje, didelį dėmesį skirdamas tarptautiniu mastu veikiančių bankų priežiūros klausimams, bei nuolat ieško būdų bankų priežiūrai įvairiose pasaulio šalyse stiprinti.

1997 m. Bazelio komitetas parengė „Pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų“ rinkinį, kuriuo turėtų vadovautis šalys, siekiančios įgyvendinti efektyvios bankų priežiūros mechanizmą.³⁸ „Nors šie standartai neturi oficialios teisinės galios, juos leidžiančio komiteto patirtis ir autoritetas nulėmė stiprų rinkos spaudimą priimti juos platesniu mastu.“³⁹ Lietuvoje minėti bankų priežiūros principai oficialiai pripažinti ir įtvirtinti jau 1998 m. gruodžio mėn., Lietuvos banko valdybai priėmus nutarimą Nr. 224 „Dėl Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtintų pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų įgyvendinimo“⁴⁰. Bankų priežiūros Bazelio komitetui 2006 m. spalio mėnesį atnaujinus minėtus principus, Lietuvos banko valdyba priėmė nutarimą Nr. 99 „Dėl Lietuvos banko valdybos 1998 m. gruodžio 17 d. nutarimo Nr. 224 „Dėl Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtintų pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų įgyvendinimo“ pakeitimo“⁴¹. Šiuo teisės aktu Lietuvos banko valdyba nutarė pritarti Bazelio bankų priežiūros komiteto atnaujintų Pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų įgyvendinimui Lietuvoje ir vadovautis jais rengiant teisės aktus ir vykdant kredito įstaigų priežiūrą. Taigi, Lietuvos banko pozicija Bazelio komiteto priimtų principų atžvilgiu yra aiški ir vienareikšmiška: principai turi būti įtvirtinti Lietuvos teisės aktuose ir jais turi būti vadovaujama. Be to, 2007 metais Tarptautinio valiutos fondo ir Pasaulio banko ekspertai atliko Lietuvos finansinio sektoriaus vertinimą. Išankstiniai

---

³⁷ CROCKETT, A. Tarptautinių atsiskaitymų banko vaidmuo bendradarbiaujant centriniams bankams. In *Besikeičiantis centrinių bankų vaidmuo Europoje*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 1997. P. 44.

³⁸ Pagal: VAŠKELAITIS, V. *Pinigai: centriniai bankai ir jų funkcijos*. Lietuvos mokslas. 56 knyga. Vilnius, 2006. P. 211-212.

³⁹ CROCKETT, A. Tarptautinių atsiskaitymų banko vaidmuo bendradarbiaujant centriniams bankams. In *Besikeičiantis centrinių bankų vaidmuo Europoje*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 1997. P. 44.

⁴⁰ Valstybės žinios, 1998, Nr. 114-3221.

⁴¹ Valstybės žinios, 2007, Nr. 87-3477.

vertinimų rezultatai parodė, kad Lietuvoje Pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros principai įgyvendinti pilnai ir bankinio sektoriaus priežiūra vertinama palankiai.⁴²

Pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros principai suskirstyti į septynias grupes:

- 1) būtinos sąlygos efektyviai bankų priežiūrai;
- 2) licencijavimas ir struktūra;
- 3) riziką ribojantys normatyvai ir reikalavimai;
- 4) nuolatinės bankų priežiūros metodai;
- 5) informacijos atskleidimas;
- 6) teisė taikyti poveikio priemones;
- 7) tarptautinė bankininkystė.

Kiekvienos iš šių grupių nuostatos apima atskirą bankų priežiūros reguliavimo sritį. Pačių principų yra 25. Kiekvienas iš jų išreikštas ne keliais žodžiais, o apibūdintas plačiau. Šitai leidžia tikėtis, jog skirtingose šalyse minėti principai bus suprasti vienodai ir leis suvienodinti bankų priežiūros praktiką.

Trumpai apie pagrindinius efektyvios bankų priežiūros principus. Visų pirma apibrėžiamos efektyviai bankų priežiūrai būtinos sąlygos: nepriklausoma, skaidriai veikianti, tinkamai valdoma bei pakankamai išteklių savo veiklai turinti priežiūros institucija, tinkama teisinė bazė, efektyvi keitimosi informacija tarp priežiūros institucijų sistema. Būtinų sąlygų (tiek teisinių, tiek ekonominių, tiek institucinių) sudarymo reikšmė veiksmingai bankų priežiūrai jau aptarta anksčiau, tad iš naujo apie tai kalbėti nėra reikalo. Galima nebent paminėti, jog Bazelio komitetas, išskirdamas bankų priežiūrai reikšmingas sąlygas, pabrėžė anksčiau šiame darbe padarytų išvadų teisingumą ir pagrįstumą.

Toliau nubrėžiamos pagrindinės gairės bankų veiklos licencijavimo srityje: privalo būti aiškiai apibrėžta bankams leistina veikla, priežiūros institucija turi turėti teisę laisvai spęsti dėl licencijos suteikimo/nesuteikimo, turi būti nustatyti reikalavimai banko savininkams, vadovams, nuosavybės struktūrai, veiklos planui, vidaus kontrolei ir t.t. Šiame priežiūros etape sprendžiamas esminis klausimas – ar konkretus subjektas turės galimybę tapti bankininkystės sektoriaus dalimi ir aktyviai veikti teikdamas licencines finansines paslaugas, ar ne. Priimtas sprendimas gali turėti įtakos ne tik konkrečiam bankui, bet ir visai finansų sistemai. Todėl labai svarbu, kad priežiūros institucijai būtų suteikti pakankami įgaliojimai savarankiškai veikti ir priimti sprendimus.

---

⁴² Kredito įstaigų priežiūros veiklos kryptys 2007 metais. Kredito įstaigų finansinės veiklos analizė ir inspektavimas. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/lt/apie/prieziura0704.html>, [žiūrėta 2008-03-29].

Tvirtindamas pagrindinius efektyvios bankų priežiūros principus, Bazelio komitetas daugiausia dėmesio skyrė riziką ribojantiems normatyvams ir reikalavimams. Čia numatoma, jog priežiūros institucija privalo bankams nustatyti privalomus ir minimalius kapitalo pakankamumo reikalavimus. Taip pat priežiūros institucija privalo įsitikinti, jog bankuose vyksta tinkami rizikos valdymo procesai ir atliekamos su tuo susijusios procedūros; veikia vadovybės informavimo sistema; įdiegta likvidumo valdymo strategija, rizikos valdymo politika bei procedūros; vidaus kontrolės sistema atitinka veiklos pobūdį ir mastą. Ir tai tik keli iš 13-os šiai priežiūros sričiai skirtų principų. Visi jie reglamentuoja jau įsteigtų komercinių bankų veiklos priežiūrą.

Toliau principai numato priežiūros institucijos pareigą įsitikinti, ar visi bankai tinkamai tvarko apskaitą, kurią reglamentuoja nuosekli apskaitos politika ir praktika, leidžianti priežiūros institucijai gauti tikrą ir neiškreiptą banko finansinės būklės ir jo veiklos pelningumo vaizdą. Taip pat būtina įstatymuose įteisinti poveikio priemones, leidžiančias priežiūros institucijai laiku imtis reikiamų veiksmų.

Vienas iš esminių bankų priežiūros elementų yra priežiūros institucijos gebėjimas konsoliduotai prižiūrėti bankų grupę. Pagrindinis tokios priežiūros komponentas – ryšių užmezgimas ir pasikeitimas informacija su kitomis priežiūros institucijomis. Taigi, turi būti užtikrinta keitimosi informacija galimybė.

Galiausiai Bazelio bankų priežiūros komitetas nustato, jog efektyvią bankų priežiūros sistemą privalo sudaryti du vienas kitą papildantys metodai: dokumentinė bankų priežiūra ir bankų inspektavimas. Šį principą sąmoningai praleidau ir palikau pabaigai. Apie minėtus bankų priežiūros metodus reiktų pakalbėti atskirai.

5.2.3 Bankų priežiūros metodai

Kaip jau minėta, skiriami du bankų priežiūros metodai: dokumentinė priežiūra ir bankų inspektavimas.

Vykdant dokumentinę bankų priežiūrą siekiama analizuoti ir vertinti bankų veiklą bei finansinę būklę pagal periodiškai bankų teikiamas finansines ir priežiūrai skirtas ataskaitas. Todėl priežiūros institucija turi turėti teisę ir būdų gauti finansinę, priežiūrai skirtą ir statistinę informaciją, ją analizuoti ir vertinti tiek kiekvieno banko atskirai, tiek konsoliduotai. „Toks metodas turi nemažai pranašumų, jis leidžia nepaliaujamai sekti banko veiklą <...> leidžia efektyviai panaudoti personalą. Suprantama, jo veiksmingumas priklauso nuo esamų ataskaitų kokybės, jų duomenų gavimo laiku ir tikslumo, jų apdorojimo efektyvumo, buhalterinės apskaitos principų laikymosi, kontrolės procedūrų

pakankamumo ir efektyvumo, banko vadovybės noro bendradarbiauti.“⁴³ Šis metodas patogus priežiūros institucijai, nes nereikalauja papildomų laiko sąnaudų vykimui į prižiūrimą banką. Be to, kartą teisės aktais nustatius ataskaitų ir kitų duomenų pateikimo terminus bei tvarką, nebereikia daugiau rūpintis patikrinimo eiga ar jo atlikimo tvarka. Ne mažiau parankus šis tikrinimo metodas ir prižiūrimiems bankams. Toks tikrinimas „per atstumą“ nesutrikdo kasdieninės banko veiklos, priežiūros institucijos darbuotojai neapsunkina banko darbuotojų, klausimais ar prašymais pateikti įvairius duomenis neatitraukia jų nuo tiesioginių darbo funkcijų vykdymo.

Antrasis priežiūros metodas – tai bankų veiklos tikrinimas pačiuose bankuose. Bazelio komitetas numato, jog priežiūros institucija privalo turėti būdų ir galimybę patikrinti iš bankų gaunamos informacijos teisingumą inspektavimo metu arba pasitelkdami nepriklausomus auditorius. „Patikrinimas vietoje leidžia nustatyti, ar analizavimo iš šalies išvados buvo teisingos, be to, leidžia nustatyti ne tik kiekybinius, bet ir kokybinius rodiklius.“⁴⁴ Šis metodas reikalauja daugiau lėšų bei didesnių laiko sąnaudų, tačiau be jo apsieiti negalima. Tai, kas deklaruojama ataskaitose, turi būti bent retkarčiais patikrinama betarpiškai. Tai vienintelis būdas įsitikinti, jog bankas „nepagražino“ ataskaitos ir nepateikė iškrepto banke vykstančių procesų vaizdo.

Apibendrinant reiktų pasakyti, jog dokumentinė priežiūra – patogesnė, inspektavimas – patikimesnis. Tik derinant abu šiuos metodus įmanoma veiksminga komercinių bankų priežiūra. Ne veltui ir bankų priežiūros Bazelio komitetas šių dviejų metodų taikymą įrašė prie pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų. Kokiu santykiu metodai bus taikomi konkrečiu atveju, paliekama spręsti priežiūros institucijai.

Prie Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtintų efektyvios bankų priežiūros principų dar sugrįšiu analizuodama konkrečias Lietuvos banko funkcijas priežiūros srityje.

---

⁴³ VAŠKELAITIS, V. *Pinigai: centriniai bankai ir jų funkcijos*. Lietuvos mokslas. 56 knyga. Vilnius, 2006. P. 231.

⁴⁴ VAŠKELAITIS, V. *Pinigai: centriniai bankai ir jų funkcijos*. Lietuvos mokslas. 56 knyga. Vilnius, 2006. P. 232.

II. Komercinių bankų priežiūra: priežiūros etapai

Paanalizavę Lietuvos banko bei Bankų įstatymų nuostatas matome, jog Lietuvos centrinio banko vykdoma komercinių bankų priežiūra prasideda nuo pat banko veiklos pradžios – jo įsteigimo – ir tęsiasi visą banko gyvavimo ir veiklos laikotarpį – iki banko likvidavimo. Visą šį laiką komercinis bankas yra stebimas ir kontroliuojamas Lietuvos banko. Kiekvienas svarbesnis pasikeitimas (banko vadovų ar akcininkų, banko nuostatų ir pan.) negali įvykti be priežiūros institucijos žinios ir sutikimo. Lietuvos banko vykdoma priežiūra yra tiek visa apimanti, jog lengviau tikriausiai būtų įvardinti sritis, kurių priežiūros institucija neprižiūri, nei tas, kurios yra prižiūrimos. Tačiau darbo tema yra orientuota į Lietuvos banko vykdomą bankų priežiūrą, todėl toliau bus analizuojami bankų priežiūros etapai bei sritys.

Lietuvos banko vykdomą komercinių bankų priežiūrą galima suskirstyti į tris etapus: komercinių bankų steigimo priežiūrą ir veiklos licencijavimą, jau įsteigtų komercinių bankų veiklos priežiūrą bei poveikio priemonių taikymą. Pirmasis apima bankų teisinę formą, reikalavimus banko įstatams, steigėjams, akcininkams, įstatiniam kapitalui, leidimo įsteigti banką gavimo sąlygas, licencijos išdavimo tvarką. Taip pat nustatomi reikalavimai, keliami užsienio bankams, norintiems užsiimti veikla Lietuvoje. Antrasis bankų priežiūros etapas susijęs su banko veiklos riziką ribojančiais normatyvais, investicijų, skolinimo apribojimais ir reikalavimais banko finansinei atskaitomybei. Trečiasis priežiūros etapas apima poveikio priemones, jų pagrindus ir taikymą.

1. Komercinių bankų steigimo priežiūra

Bankų įstatymo 3 straipsnio trečioji dalis numato, jog banko, kaip juridinio asmens, teisinė forma gali būti tik akcinė bendrovė ar uždaroji akcinė bendrovė. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas⁴⁵ (toliau – Akcinių bendrovių įstatymas) apibrėžia, jog bendrovė yra įmonė, kurios įstatinis kapitalas padalytas į dalis, vadinamas akcijomis. Bendrovė yra ribotos civilinės atsakomybės privatusis juridinis asmuo. Akcinės bendrovės pavadinime turi būti jos teisinę formą nusakantys žodžiai „akcinė bendrovė“ arba šių žodžių santrumpa „AB“. Uždarosios akcinės bendrovės pavadinime turi būti jos teisinę formą nusakantys žodžiai „uždaroji akcinė bendrovė“ arba šių žodžių santrumpa „UAB“. Bendrovės buveinė turi būti Lietuvos Respublikoje. (2 str. 1, 2, 5 ir 7

---

⁴⁵ Valstybės žinios, 2003, Nr. 123-5574.

dalys). Kadangi bankai pagal savo teisinę formą gali būti tik akcinės bendrovės arba uždarnosios akcinės bendrovės, tai jiems vienareikšmiškai yra taikomi minėti Akcinių bendrovių įstatymo reikalavimai.

Tačiau ne visi Akcinių bendrovių įstatymo akcinėms ir uždarosioms akcinėms bendrovėms taikomi steigimo reikalavimai taikomi steigiant bankus. Bankų įstatymo 6 str. pirmoji dalis numato, jog bankas yra steigiamas Civilinio kodekso, Finansų įstaigų įstatymo, Bankų įstatymo ir, jei Bankų įstatymas nenustato kitaip, Akcinių bendrovių įstatymo nustatyta tvarka. Taigi, Bankų įstatymas yra specialioji norma Akcinių bendrovių įstatymo atžvilgiu, ir pastarasis įstatymas bankų steigimui yra taikomas tiek, kiek neprieštarauja Bankų įstatymui. Dėl šios priežasties reikalaujamas banko įstatinis kapitalas yra ne 150 000 litų (kaip steigiant akcinę bendrovę) ir ne 10 000 litų (kaip steigiant uždarąją akcinę bendrovę) (Akcinių bendrovių įstatymo 2 str. 4 ir 5 dalys), o penki milijonai eurų (Bankų įstatymo 40 str. 1 dalis). Toks žymiai didesnio minimalaus nuosavo (įstatinio) kapitalo reikalavimas banko steigimo atveju yra pateisinamas dėl veiklos, kuria verčiasi bankai, specifikos. Pagrindinės komercinio banko teikiamos paslaugos – indėlių priėmimas ir paskolų teikimas. Bankas yra vienintelė finansų įstaiga, galinti priimti indėlius iš neprofesionalių rinkos dalyvių. Visa tai lemia išskirtinį banko veiklos reikšmingumą tiek valstybei, tiek gyventojams (vartotojams, neprofesionaliems rinkos dalyviams). Didesnio įstatinio kapitalo reikalavimas šiuo atveju yra būdas užtikrinti, kad bus įsteigta didesnė, finansiškai pajėgesnė ir stabilesnė įstaiga.

Bankas gali būti steigiamas tik neribotam laikui (Bankų įstatymo 6 str. 2 ir 4 dalys). Bankas gali būti įsteigtas ir įregistruotas juridinių asmenų registre tik gavus priežiūros institucijos leidimą jį įsteigti (6 str. 3 dalis). Tai reiškia, kad visa bankų steigimo Lietuvos Respublikoje priežiūra ir kontrolė yra patikėta Lietuvos bankui. Pastarasis leidimą įsteigti banką turėtų išduoti tik įsitikinęs, jog steigiamas juridinis asmuo atitinka visus įstatymų jam keliamus reikalavimus.

1.1 Leidimas įsteigti komercinį banką

Leidimą įsteigti banką išduoda priežiūros institucija. Pagal Bankų įstatymo aštuntąjį straipsnį, norėdami gauti tokį leidimą, banko steigėjai priežiūros institucijai turi pateikti prašymą ir teisės aktų nustatytus dokumentus bei duomenis, tarp jų:

- 1) sudarytą banko steigimo sutartį;
- 2) banko įstatus;
- 3) steigiamojo susirinkimo protokolą ir dalyvių sąrašą;

4) banko veiklos metmenis;

5) dokumentus ir duomenis apie banko steigėjų tapatybę ir kiekvieno iš jų įgyjamą banko įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį, taip pat dokumentus ir duomenis, įrodančius, kad lėšos, panaudotos banko įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių daliai įsigyti, yra gautos teisėtai;

6) dokumentus ir duomenis apie banko steigėjus, įsigijusius 5 procentus ar daugiau banko įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį, įskaitant duomenis apie jų finansinę padėtį, apie turimą kitų juridinių asmenų įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį, apie steigėjų (juridinių asmenų) dalyvius, turinčius kvalifikuotąją steigėjo įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį;

7) dokumentus ir duomenis, reikalingus tais atvejais, kai steigėjas įsigyja kvalifikuotąją įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį (šiuo atveju turi būti gautas priežiūros institucijos sutikimas įsigyti tokią kvalifikuotąją dalį);

8) dokumentus, patvirtinančius, kad banko akcijos yra visiškai apmokėtos;

9) steigiamojo susirinkimo išrinktų banko vadovų, kuriems rinkti ar skirti turi būti gautas priežiūros institucijos leidimas, sąrašą.

Išvardintų dokumentų pateikimo tikslas – įrodyti aplinkybių ir sąlygų, būtinų bankui įsteigti, egzistavimą. Taigi, pacituotas straipsnis netiesiogiai įtvirtina reikalavimus, kurių turi būti laikomasi, norint gauti leidimą įsteigti banką. Kartu tai yra aiškus ir išsamus sąrašas sąlygų, į kurias turi atsižvelgti Lietuvos bankas, kai į jį kreipiamasi dėl leidimo įsteigti banką išdavimo. Tačiau priežiūros institucijos kontrolė leidimo įsteigti banką išdavimo etape neapsiriboja išvardintų dokumentų patikrinimu ir įvertinimu. Šis dokumentų sąrašas apima dokumentus, kuriuos pateikti priežiūros institucijai reikalauja įstatymų leidėjas. Tai nereiškia, jog pats Lietuvos bankas savo teisės aktais negali nustatyti ir kitų, papildomų dokumentų pateikimo reikalavimų. Visgi Bankų įstatyme išvardinti dokumentai turi būti laikomi esminiais ir svarbiausiais pateiktiniais dokumentais, todėl būtent jie turėtų sudaryti leidimo įsteigti banką išdavimo pagrindą.

Toliau apie kai kurias iš išvardintų leidimo įsteigti banką gavimo sąlygų bus kalbama išsamiau.

1.1.1 Reikalavimai steigėjams

Visų pirma, Bankų įstatyme įtvirtinama nuostata, jog banko steigėjų turi būti ne mažiau kaip dešimt (7 str. 1 dalis, 23 str. 1 dalis). Tačiau to paties straipsnio antroji dalis numato atvejus, kada šio reikalavimo galima netaikyti: jei viena iš banko steigėjų yra Lietuvos ar užsienio finansų įstaiga ar draudimo įmonė ir ji įsigyja daugiau kaip 2/3

balsavimo teisę suteikiančių banko akcijų. Tokios įstatymo nuostatos aiškintinos banko veiklos specifika, kuo didesnio patikimumo ir stabilumo siekiu. Siekiama nesuteikti galimybės vienam ar keliems turtingiems, tačiau mažai patirties turintiems subjektams visiškai kontroliuoti banką. Dėl to minimalaus steigėjų skaičiaus reikalavimas netaikomas tik tais atvejais, kai banką steigia profesionalūs asmenys (finansų įstaigos ar draudimo įmonės), turintys patirties finansų rinkoje.

Be reikalavimų steigėjų skaičiui, Bankų įstatymas numato ir reikalavimus patiems steigėjams, visų pirma nukreipdamas į Finansų įstaigų įstatymą. Šio įstatymo 6 straipsnio antroji dalis numato, jog finansų įstaigos steigėju negali būti fizinis asmuo, teistas už labai sunkius, sunkius nusikaltimus, nusikaltimus finansų sistemai, ekonomikai ir verslo tvarkai, nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams arba už kitus nusikaltimus, jeigu jam nėra išnykęs teistumas. Taip pat jau pats Bankų įstatymas numato, jog banko akcininkais (taigi, ir jo steigėjais) negali būti:

- iš valstybės ar savivaldybių biudžetų išlaikomi juridiniai asmenys;
- asmenys, teisės aktų nustatytais atvejais ir tvarka priežiūros institucijai nepateikę duomenų, leidžiančių nustatyti jų tapatybę, dalyvius, veiklą, finansinę būklę, juridinio asmens vadovus, asmenis, kurių naudai įgyjamos akcijos, ar lėšų, panaudotų banko akcijoms įsigyti, įgijimo teisėtumą, arba pateiktais duomenimis neįrodę lėšų, panaudotų banko akcijoms įsigyti, įgijimo teisėtumo;
- asmenys, nesutinkantys, kad priežiūros institucija įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytais atvejais ir tvarka tvarkytų licencijoms, leidimams ir sutikimams išduoti reikalingus jų duomenis, tarp jų asmens duomenis bei informaciją apie asmens teistumą, sveikatą.

Suprantama, jog banko steigėjais leidžiama būti tik atitinkamos reputacijos asmenims. Būtų rizikinga, pavyzdžiui, finansinį nusikaltimą padariusiam asmeniui leisti valdyti įmonę, kuri užsiima išskirtinai su finansais susijusia veikla. Lygiai taip pat, siekiant, kad bankas būtų saugi, pasitikėjimą kelianti įstaiga (bankas, kuriuo nepasitikima, negalėtų funkcionuoti, nes niekas nenorėtų į jį įnešti indėlių), jam turi vadovauti tik patikimi, gerą reputaciją turintys asmenys. Dėl šios priežasties ir yra nustatytas reikalavimas banko akcininkams pateikti informaciją apie save. Asmenys, kurie nesutinka tokios informacijos pateikti, arba nesutinka, kad pateikta informacija būtų naudojama įstatymų nustatyta tvarka ir tikslais, negali tapti banko akcininkais.

1.1.2 Reikalavimai steigėjams, norintiems įsigyti kvalifikuotąją įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį

Bankų įstatymas taip pat numato specialius reikalavimus asmeniui, norinčiam įsigyti kvalifikuotąją įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį. Šitai asmuo gali padaryti tik gavęs išankstinį priežiūros institucijos (Lietuvos banko) leidimą. Taip pat asmuo privalo pranešti priežiūros institucijai prieš sumažindamas savo turimą banko kvalifikuotąją įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį tiek, kad jo turima kvalifikuotoji įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalis nebesudarytų 1/10, 1/5, 1/3, 1/2 dalies, arba tiek, kad bankas nustotų būti jo kontroliuojamas (24 str. 1 ir 3 dalys). Taigi, kai kalbama apie kvalifikuotos akcijų ar balsavimo teisių dalies įsigijimą, Lietuvos bankui suteikiami konkretūs įgaliojimai kontroliuoti tokį įsigijimą, duodant arba neduodant išankstinį sutikimą.

Įstatymas taip pat nustato ir kriterijus, kuriais remdamasis Lietuvos bankas sprendžia, ar duoti sutikimą kvalifikuotos akcijų ar balsavimo teisių dalies įsigijimui. Tokį sutikimą gali gauti tik asmuo:

- kuris atitinka reikalavimus, keliamus banko akcininkams bei reikalavimus finansų įstaigų steigėjams pagal Finansų įstaigų įstatymą;

- kuris yra nepriekaištingos reputacijos. Jei akcininkas yra juridinis asmuo, nepriekaištingos reputacijos turi būti juridinio asmens vadovai ir įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalies, suteikiančios teisę kontroliuoti juridinį asmenį, valdytojai (jei valdytojas yra juridinis smuo – jo vadovai);

- kurio finansinė padėtis yra gera ir stabili (25 str. 5 dalis).

Asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos, jeigu jis:

- buvo nuteistas už Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatytą sunkų, labai sunkų nusikaltimą arba už nusikaltimą nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams, ekonomikai ir verslo tvarkai, finansų sistemai ir už juos atitinkančias nusikalstamas veikas pagal užsienio valstybių baudžiamuosius įstatymus, nepaisant to, ar teistumas išnyko;

- buvo nubaustas administracinėmis, drausminėmis nuobaudomis ar jam buvo taikytos kitos įstatymų nustatytos sankcijos (poveikio priemonės), kai šios nuobaudos ar poveikio priemonės buvo skirtos už įstatymų ar kitų teisės aktų, reglamentuojančių finansinių paslaugų teikimą ir finansų įstaigų veiklą, nuostatų pažeidimą ir už tai jis buvo baustas daugiau kaip vieną kartą per metus;

- piktnaudžiauja psichotropinėmis, narkotinėmis, toksinėmis medžiagomis ar alkoholiu (25 str. 6 dalis).

Dėl kai kurių iš šių kriterijų pagrįstumo kyla klausimas. Štai, pavyzdžiui, antrasis kriterijus numato, jog asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos tik tuo atveju, kai už numatytą pažeidimą jis yra baustas daugiau kaip vieną kartą per metus. Kyla klausimas, kuo remiantis pasirinktas būtent toks pažeidimų skaičius ir dažnumas bei kiek tai turi įtakos asmens reputacijai? Jei, tarkim, asmuo yra padaręs daugiau nei du pažeidimus, tačiau tarp tų pažeidimų padarymo praėjo daugiau nei vieneri metai, ar tokio asmens apibūdinimas kaip atitinkančio nepriekaištingos reputacijos kriterijus bus pagrįstas? Pagal šiuo metu galiojančius įstatymus – taip. Tačiau ar logiškos ir pagrįstos tokios įstatymų nuostatos? Manau, būtų tikslinga vertinti asmens padarytus pažeidimus ne vien per pastaruosius vienerius metus, bet pažeidimų skaičių apskritai per visą asmens darbo atitinkamose pareigose laikotarpį. Neaiškumų sukelia ir trečiasis reikalavimas dėl nepiktnaudžiavimo alkoholiu bei narkotinėmis medžiagomis. Tokia nuostata pati savaime nėra bloga. Klausimų kyla dėl jos įgyvendinimo galimybių. Asmens girtavimo ar kitokio svaiginimosi įpročiai dažnai gali būti nepastebimi ar sunkiai įrodomi, todėl kyla rizika, jog tik retais atvejais tokia norma gali būti įgyvendinama. O teisės nuostata, netaikoma praktikoje, tampa deklaratyvia ir nereikalinga. Todėl būtų geriau, jei įstatymų leidėjas, apibūdinamas asmens nepriekaištingą reputaciją, rinktųsi objektyvesnius ir lengviau įvertinamus kriterijus, tokius kaip asmens teistumas ar ankstesnė veikla.

Taip pat priežiūros institucija turi teisę pripažinti, kad asmuo nėra nepriekaištingos reputacijos, ir atsižvelgdama į:

- tai, ar jis buvo nuteistas už nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, išskyrus aukščiau pirmame punkte nurodytus nusikaltimus ar juos atitinkančias nusikalstamas veikas pagal užsienio valstybių įstatymus;

- tai, ar juridiniam asmeniui, kurio kvalifikuotąją įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį jis turi ar turėjo, arba kurio vadovu jis yra ar buvo, buvo pritaikytos įstatymų nustatytos sankcijos (poveikio priemonės) arba ar toks juridinis asmuo buvo likviduotas dėl bankroto arba teismo sprendimu ar nuosprendžiu kitais įstatymų nustatytais pagrindais, susijusiais su netinkama veikla ar teisės aktų pažeidimais;

- tai, ar jam turint finansų įstaigos kvalifikuotąją įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį įstatymų nustatyta tvarka jau buvo sustabdyta teisė naudotis balsavimo teise finansų įstaigos dalyvių susirinkime;

- kitas reikšmingas aplinkybes, dėl kurių asmens reputacija negali būti laikoma nepriekaištinga (25 str. 7 dalis).

Kaip matome iš įstatymo teksto, kvalifikuotą akcijų ar balsavimo teisių dalį norinčiam įsigyti asmeniui keliama daugiau reikalavimų. Tai irgi nieko keisto. Fizinis ar

juridinis asmuo, valdantis kvalifikuotą akcijų ar balsavimo teisių dalį, turi galimybę daryti didesnę įtaką bankui. Dėl to ir tokio subjekto patikimumui keliami griežtesni reikalavimai. Tuo pačiu detaliau reglamentuojami atvejai, kada Lietuvos bankas turi ar gali nesuteikti leidimo minėti akcijų ar balsavimo teisių daliai įsigyti. Tokiu reguliavimu suteikiama priežiūros institucijai daugiau veiklos laisvės, teisė savarankiškai spręsti, ar asmuo yra pakankamai patikimas. Tai puikiai iliustruoja paskutinė nuostata dėl kitų reikšmingų aplinkybių, į kurias Lietuvos bankas gali (bet neprivalo) atsižvelgti. Iš pirmo žvilgsnio tokia viską apimanti nuostata atrodo teigiamas dalykas. Juk visada gali atsirasti aplinkybių, kurių iš anksto nenumatė įstatymo leidėjas ir dėl kurių asmuo negalės būti laikomas nepriekaištingos reputacijos. Tokiais atvejais labai praverčia teisiškai įtvirtinta galimybė atsižvelgti į tokias reikšmingas aplinkybes. Tačiau negalime atmesti ir kitos tokio neapibrėžto reguliavimo pusės – galimybės priežiūros institucijai piktnaudžiauti savo teisėmis. Paprastai tokios bendro pobūdžio ir vertinamaisiais kriterijais paremtos teisės nuostatos sudaro sąlygas jas taikančiai institucijai bet kurioje situacijoje priimti jai palankiausią sprendimą.

1.1.3 Reikalavimai komercinio banko vadovams ir darbuotojams

Banko vadovais yra laikomi: banko stebėtojų tarybos nariai, banko valdybos nariai, administracijos vadovai, vidaus audito tarnybos vadovas, banko filialų, atstovybių vadovai, taip pat kiti banko darbuotojai bei kiti asmenys, kuriems yra suteikti įgaliojimai savarankiškai priimti sprendimus dėl finansinių paslaugų teikimo, ir banko vardu sudaryti priežiūros institucijos teisės aktų nustatytus kriterijus atitinkančius sandorius, turinčius rizikos požymių (Bankų įstatymo 34 str. 1 dalis). Bankų įstatymas numato, jog banko vadovais gali tapti tik tie asmenys, kurie turi priežiūros institucijos leidimą (34 str. 4 dalis). Taigi, be banko steigėjų (akcinikų) kontrolės, Lietuvos bankas vykdo ir asmenų, vienaip ar kitaip dalyvaujančių banko valdyme, kontrolę. Kaip tik dėl šios priežasties yra svarbus įstatyminis banko vadovų išvardijimas, taip apibrėžiant jų ratą.

Reikia pastebėti, jog įstatymas banko vadovais pripažįsta gana platų subjektų ratą. Neapsiribojama vien asmenimis, kurie yra oficialių banko valdymo organų (tokių kaip stebėtojų taryba ar banko valdyba) nariai. Banko darbuotojų bei kitų asmenų, turinčių įgaliojimus savarankiškai priimti atitinkamus sprendimus bei sudaryti tam tikrus sandorius, įtraukimas į banko vadovų sąrašą rodo įstatymų leidėjo atsargumą ir siekį užtikrinti, kad bankui tiek oficialiai, tiek realiai vadovaus tinkamos kvalifikacijos ir reputacijos asmenys. Toks atsargumas pateisinamas suvokiant, kiek žalos valstybei ir atskiriems subjektams gali padaryti dėl netinkamo valdymo žlugęs bankas.

Bankų įstatymas taip pat numato ir reikalavimus banko vadovams. Jie turi būti neprikaištingos reputacijos bei turėti kvalifikaciją ir patirtį, leidžiančią tinkamai eiti pareigas. Banko vadovais negali būti asmenys, nesutinkantys, kad priežiūros institucija tvarkytų licencijoms, leidimams ir sutikimams išduoti reikalingus jų duomenis, tarp jų asmens duomenis bei informaciją apie asmens teistumą ir sveikatą (34 str. 2 dalis). Be to, Lietuvos banko valdybos patvirtintose Banko vadovų rinkimo arba skyrimo taisyklėse⁴⁶ numatyta, jog bankas, rinkdamas arba skirdamas asmenį banko vadovu, turi remtis ne tik teisės aktuose nustatytais reikalavimais banko vadovams, jis turėtų vertinti ir renkamo arba skiriamo asmens dalykines savybes, įskaitant gebėjimą dirbti žmonių grupėje ir jai vadovauti, bendrauti tiek su banko darbuotojais, tiek su banko klientais. Toks asmuo taip pat turėtų būti vertinamas pagal tai, kaip išmano Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus, reglamentuojančius banko veiklą, kaip sugeba juos taikyti įgyvendinant banko tikslus, uždavinius ir funkcijas.

Banko steigėjai mažiausiai prieš 30 dienų iki asmens rinkimo ar skyrimo banko vadovu privalo apie tai pranešti priežiūros institucijai ir pateikti reikiamus dokumentus ir duomenis, patvirtinančius, kad asmuo atitinka teisės aktų nustatytus reikalavimus. Jeigu per 30 dienų nuo dienos, kurią priežiūros institucija gauna pateiktus dokumentus ir duomenis, bankas negauna priežiūros institucijos prašymo pateikti papildomą informaciją ar sprendimo neišduoti leidimo, laikoma, kad leidimas rinkti ar skirti banko vadovą yra išduotas. Jei paprašoma papildomos informacijos, terminas skaičiuojamas nuo papildomos informacijos gavimo (34 str. 5 ir 6 dalys). Šia straipsnio dalimi sureglamentuojama pati informacijos Lietuvos bankui pateikimo tvarka ir terminai. Tai, kad tylėjimas (jokio atsakymo nepateikimas) laikomas sutikimu skirti ar rinkti konkretų asmenį banko vadovu, vertintina kaip Lietuvos banko darbą palengvinanti nuostata.

Tas pats Bankų įstatymo straipsnis suteikia priežiūros institucijai teisę atsisakyti išduoti leidimą ar jį panaikinti, numatydamas atvejus, kada tai galima padaryti.

Bankų įstatymo 34 str. 10 dalyje sakoma, jog reikalavimus banko darbuotojams gali nustatyti priežiūros institucijos teisės aktai, t.y. Lietuvos bankui suteikiama teisė, bet ne pareiga nustatyti, kokius reikalavimus turi atitikti komercinių bankų darbuotojai, kad galėtų dirbti banke. Lietuvos bankas pasinaudojo šia teise 2001 m. liepos 19 d. valdybos nutarimu patvirtindamas „Reikalavimus ir rekomendacijas banko valdymo organų nariams ir (ar) banko darbuotojams“⁴⁷ (tiesa, šis nutarimas galiojo tik iki 2004 m. liepos 2 d., o vėliau panašių reikalavimų ar rekomendacijų Lietuvos bankas nebepriėmė).

---

⁴⁶ Valstybės žinios, 2004, Nr. 103-3825.

⁴⁷ Valstybės žinios, 2001, Nr. 66-2438.

Iš to, kas pasakyta, galime daryti išvadą, jog įstatymo suteikta teise nustatyti reikalavimus komercinių bankų darbuotojams Lietuvos bankas pasinaudojo tik iš dalies. T.y. priežiūros institucija nustatė reikalavimus, tačiau įtvirtino juos kaip rekomendaciją, ne kaip privalomybę.

Aptariamas Lietuvos banko valdybos nutarimas svarbus dar ir dėl to, kad jame detalizuojami reikalavimai bankų vadovams, priskiriant konkrečius reikalavimus atskiroms pareigybėms (pavyzdžiui, atskirai nustatomi reikalavimai banko valdybos nariams, administracijos vadovui, filialo (skyriaus) vadovui). Toks atskyrimas leidžia detaliau reglamentuoti, kokius kriterijus turi atitikti konkretus asmuo, atsižvelgiant į pretenduojamas užimti pareigas. Taip pat reikia pažymėti, jog skiriant asmenį banko vyriausiuoju finansininku (buhalteriu) ar banko filialo (skyriaus) vyriausiuoju finansininku (buhalteriu), Lietuvos banko valdyba yra nustačiusi jau ne privalomus, o tik rekomendacinius reikalavimus tokiam asmeniui.

Baigiant kalbėti apie Lietuvos banko valdybos nutarimą, nustatantį reikalavimus bankų vadovams ir darbuotojams, reikia pasakyti, jog šio nutarimo 15 punkte Lietuvos bankas įtvirtino savo teisę, atsižvelgiant į bankų ir (ar) jų padalinių veiklos rodiklius, siekiant geresnio banko valdymo, racionalesnio banko finansinių išteklių naudojimo, banke laikomų indėlių saugumo bei patikimos ir stabilios banko ir (ar) jo padalinių veiklos, atskirų bankų ar jų padalinių valdymo organų nariams ir (ar) darbuotojams nustatyti kitokius reikalavimus. Tokia nuostata užtikrinama galimybė aktyviai reaguoti į realią situaciją konkrečiame banke ir užkirsti kelią netinkamų (nepatikimų) asmenų darbui, kartu didinant komercinių bankų patikimumą ir stabilumą.

1.1.4 Reikalavimai komercinio banko įstatams

Pagal Bankų įstatymo penkto straipsnio antrąją dalį, banko įstatų pakeitimai gali būti įregistruoti juridinių asmenų registre tik gavus priežiūros institucijos leidimą, jei keičiamos įstatų nuostatos dėl:

1. banko pavadinimo ar buveinės;
2. įstatinio (akcinio) kapitalo dydžio;
3. akcijų skaičiaus, taip pat jų skaičiaus pagal klases, jų nominalios vertės ir suteikiamų teisių;
4. banko organų kompetencijos, jų narių rinkimo ir atšaukimo tvarkos.

Nors čia kalbama apie priežiūros institucijos leidimo gavimą tuo atveju, kai banko įstatatai yra keičiami, o ne priimami, iš minėtų nuostatų galima spręsti, kurią banko įstatuose nurodytą informaciją įstatymų leidėjas laiko svarbiausia, reikšmingiausia.

Galima daryti išvadą, jog būtent į minėtas keturias informacijos grupes daugiausiai dėmesio turi atkreipti Lietuvos bankas, svarstydamas leidimo įsteigti banką išdavimo klausimą.

Be jau aptartų reikalavimų reikia paminėti, jog banko steigėjai, norėdami gauti leidimą steigti banką, priežiūros institucijai turi pateikti vienų metų banko veiklos metmenis, kuriuose turi būti trumpai pristatomas būsimasis bankas.

Gavusi visus reikiamus dokumentus, priežiūros institucija turi juos išnagrinėti ir priimti sprendimą dėl leidimo įsteigti banką išdavimo ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo prašymo gavimo dienos.

Atsisakyti išduoti tokį leidimą Lietuvos bankas gali, jeigu: pateikti dokumentai neatitinka įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimų, pateikti ne visi teisės aktų nustatyti ar papildomai pareikalauti duomenys ar jie yra neteisingi; banko įstatų nuostatos neužtikrina saugios ir patikimos banko veiklos ar prieštarauja tai reglamentuojantiems teisės aktams; steigiamo banko teisinė forma, steigėjai, banko vadovai, minimalus banko kapitalas neatitinka įstatymų nustatytų reikalavimų (Bankų įstatymo 8 str. 5 dalis). Ši įstatymo nuostata, išvardindama atvejus, kada Lietuvos bankas gali priimti neigiamą sprendimą dėl leidimo įsteigti banką išdavimo, pabrėžia anksčiau aprašytų būtinų pateikti dokumentų svarbą bei pateikimo tikslingumą. Pavyzdžiui, pagal banko įstatų nuostatas priežiūros institucija sprendžia apie banko veiklos saugumą ir patikimumą. Akivaizdu, kad įstatams keliamas reikalavimas – nustatyti tokias banko veiklos taisykles, kurios atspindėtų įtvirtintomis nuostatomis besivadovausiančio banko patikimumą ir stabilumą. Lygiai taip pat svarbu, kad duomenys apie banko steigėjus būtų aiškūs, išsamūs, nekeltų priežiūros institucijai abejonių dėl banką steigiančių asmenų reputacijos. Todėl subjektai, teikiantys prašymus dėl leidimo įsteigti banką, turėtų ypatingai daug dėmesio skirti pateikiamų dokumentų tinkamumui ir patikimumui.

1.2 Bankų veiklos licencijavimas

Norint pradėti teikti finansines paslaugas neužtenka vien priežiūros institucijos leidimo įsteigti banką. Būtina gauti licenciją teikti konkrečias finansines paslaugas. Tokias licencijas, kaip ir leidimus įsteigti banką, išduoda Lietuvos bankas.

Pagal Bankų įstatymo antrojo straipsnio šeštąją dalį, licencinės finansinės paslaugos yra:

1. indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimas iš neprofesionalių rinkos dalyvių;
2. pinigų pervedimas;

3. elektroninių pinigų išleidimas ir tvarkymas;

4. kitos finansinės paslaugos, kurių teikimu galima verstis tik turint pagal kitus Lietuvos Respublikos įstatymus išduotą licenciją.

Licencijos išdavimas – dar viena bankų veiklos priežiūros forma. Tai tarsi antras banko steigimo etapas (pirmuoju etapu laikytinas leidimo įsteigti banką gavimas). Jau pati įstatymo pateikta komercinio banko sąvoka pasako, jog negali būti banko, kuris nesiverstų indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių (komercinis bankas – Lietuvos Respublikoje įsteigta kredito įstaiga, kuri turi licenciją verstis ir verčiasi indėlių ar kitų gražintinų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių ir jų skolinimu ir prisiima su tuo susijusią riziką bei atsakomybę (Bankų įstatymo 2 str. 5 dalis)). Taigi, kiekvienas steigiamas komercinis bankas yra įpareigojamas teikti bent vieną iš įstatymo numatytų finansinių paslaugų – indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimą iš neprofesionalių rinkos dalyvių. Todėl akivaizdu, kad joks bankas negalės pradėti veiklos, neatitikdamas licencijai gauti reikalingų kriterijų. Tokiu būdu yra užtikrinama, jog į priežiūros instituciją visais banko steigimo atvejais bus kreipiamasi du kartus: siekiant gauti leidimą įsteigti banką bei dėl licencijos teikti konkrečias finansines paslaugas išdavimo.

Kreipdamasis dėl licencijos išdavimo, bankas pateikia priežiūros institucijai prašymą bei teisės aktų nustatytus dokumentus, tarp jų:

- įregistruotus banko įstatus ir registravimo pažymėjimą;
- dokumentus, patvirtinančius, kad bankas turi įstatymo nustatytą minimalų banko kapitalą;
- banko akcininkų sąrašą, kuriame nurodyta kiekvieno iš jų įsigyta banko įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalis;
- įsteigus banką išrinktų (paskirtų) banko vadovų, kuriems rinkti ar skirti turi būti gautas priežiūros institucijos leidimas, sąrašą;
- banko veiklos pirmųjų trejų metų planą;
- valdymo ir organizacinės struktūros aprašymą;
- apskaitos politikos projektą ir detalų apskaitos sistemos aprašymą;
- dokumentus ir informaciją, patvirtinančius, kad bankas turi saugią ir patikimą banko veiklą užtikrinančius: vidaus kontrolės sistemą, personalą, technines, informacines, technologines apsaugos priemones, patalpas ir turto draudimą;
- kitų valstybės institucijų išduotas išvadas, leidimus ar kitus dokumentus dėl pasirengimo teikti licencines finansines paslaugas.

Matome, jog nurodytų dokumentų pobūdis yra kitoks, nei kreipiantis dėl leidimo įsteigti banką. Sprendžiant dėl leidimo išdavimo svarbiausia buvo įvertinti, ar dėl banko steigimo kreipiasi tinkamos reputacijos asmenys, ar laikomasi reikalavimų, keliamų steigėjų skaičiui, banko vadovų kvalifikacijai ir panašiai. Kitaip sakant, svarbiausia buvo atsakyti į klausimą, ar apskritai turima teisė įsteigti banką. Tuo tarpu antrajame banko steigimo etape (kreipiantis dėl licencijos išdavimo) pagrindinis keliamas klausimas yra ar įsteigtas bankas sugebės (ar bus pasiruošęs) tinkamai teikti finansines paslaugas. Šiuo atveju priežiūros institucijos dėmesys sutelkiamas į steigiamo banko veiklos planą, jo nusistatytą vidaus tvarką, apskaitos politiką. Tai jau praktiniai būsimos banko veiklos aspektai, kuriuos išanalizuoti ir įvertinti pavedama Lietuvos bankui.

Lietuvos bankas, spręsdamas licencijos suteikimo klausimą, turi teisę ne tik reikalauti visų reikiamų dokumentų, bet ir atvykti ir vietoje patikrinti, ar bankas, prašantis išduoti licenciją, yra pasirengęs teikti finansines paslaugas (9 str. 6 dalis). Tokie priežiūros institucijai suteikti įgaliojimai užkerta kelią bandymams sukčiauti ir bandyti gauti licenciją remiantis tikrovės neatitinkančiais dokumentais, realiai nepasirengus finansinių paslaugų teikimui.

Be to, priežiūros institucijos prašymu, valstybės ir savivaldybės institucijos, taip pat kiti asmenys privalo nedelsdami jai pateikti turimą informaciją apie banko steigėjus, akcininkus, vadovus, jų finansinę būklę, veiklą, nustatytus įstatymų ir kitų teisės aktų pažeidimus, atliktų tikrinimų ir revizijų išvadas bei kitą informaciją, kuri priežiūros institucijai reikalinga priimant sprendimą dėl licencijos išdavimo (9 str. 7 dalis). Suprantama, jog priežiūros institucija turi turėti galimybę patikrinti jai pateiktų duomenų ir dokumentų tikrumą ir patikimumą. Tai darant neįmanoma apsieiti be kitų kompetentingų valstybės institucijų pagalbos. Dėl šios priežasties Bankų įstatymas ir numato teisę Lietuvos bankui gauti visą jam reikalingą ir su licencijos išdavimu susijusią informaciją.

Kaip ir leidimo įsteigti banką išdavimo atveju, Lietuvos bankui suteikiama teisė atsisakyti išduoti licenciją. Pagal Bankų įstatymo devintojo straipsnio dešimtą dalį, atsisakyti išduoti licenciją priežiūros institucija gali, jeigu:

1. pateikti dokumentai neatitinka įstatymo ar kitų teisės aktų reikalavimų, pateikti ne visi teisės aktų nustatyti ar papildomai pareikalauti duomenys ar jie yra neteisingi;
2. banko įstatatai, veiklos planas, valdymo ir organizacinė struktūra, rizikos valdymo sistema, apskaitos sistema, vidaus kontrolės sistema, techninės, informacinės, technologinės apsaugos priemonės, patalpos, turto draudimas neužtikrina saugios ir patikimos banko veiklos;

3. bankas ir kitas asmuo yra susiję glaudžiu ryšiu, kuris trukdytų priežiūros institucijai veiksmingai atlikti banko priežiūrą;

4. bankas yra glaudžiu ryšiu susijęs su asmeniu iš tokios valstybės ne Europos Sąjungos narės, kurios teisės aktai, reglamentuojantys šio asmens veiklą, ar tų teisės aktų laikymosi užtikrinimo sunkumai gali trukdyti priežiūros institucijai veiksmingai atlikti banko priežiūrą.

Pirmosios dvi nuostatos iš esmės sutampa su sąlygomis, kurioms esant Bankų įstatymas numato priežiūros institucijos teisę neišduoti leidimo įsteigti banką, todėl apie jas nebus atskirai kalbama. Likę du reikalavimai gali būti apibendrintai įvardinti kaip reikalavimas dėl glaudžių sąsajų, galinčių trukdyti Lietuvos bankui veiksmingai atlikti banko priežiūrą, nebuvimo. Tai specifinė nuostata. Ji pagrįsta siekiu apsaugoti steigiamą banką nuo pašalinių asmenų neigiamos įtakos. Keliamas banko nepriklausomumo reikalavimas. Tačiau reikalaujama ne visiško, absoliutaus nepriklausomumo, o tik nepriklausymo nuo tų rinkos subjektų, su kuriais turimi ryšiai trukdytų priežiūros institucijai tinkamai prižiūrėti banko veiklą ir dėl to keltų grėsmę banko stabilumui bei patikimumui.

Siekiant gauti banko veiklos licenciją, taip pat reikia parengti ir Lietuvos bankui pateikti komercinio banko veiklos planą. Šis planas labai mažai skiriasi nuo veiklos plano, kurį priežiūros institucijai privalo kas trejus metus teikti visi veiklos licenciją turintys komerciniai bankai, todėl apie reikalavimus tokiam planui bus kalbama kitoje darbo dalyje, analizuojant antrąjį bankų priežiūros etapą.

2. Komercinių bankų veiklos priežiūra

Kaip jau minėta anksčiau, leidimo įsteigti banką gavimu bei veiklos licencijos išdavimu komercinių bankų veiklos priežiūra tik prasideda. Vėliau, sėkmingai žengęs pirmuosius žingsnius ir gavęs teisę vykdyti veiklą, bankas privalo laikytis priežiūros institucijos nustatytų normatyvų, draudimų, apribojimų bei periodiškai teikti Lietuvos bankui ataskaitas apie savo veiklą. Reikalavimus komercinių bankų veiklai visų pirma apibrėžia Bankų įstatymas.

2.1 Bankų veiklos riziką ribojantys reikalavimai

Bankų įstatymo 47 str. antoji dalis numato, jog bankas privalo sudaryti atidėjimus savo veiklos rizikai sumažinti vadovaudamasis priežiūros institucijos teisės aktais ir

atsižvelgdamas į kiekvieno savo sandorio dėl finansinių paslaugų teikimo rizikingumą, į kliento finansinę ir ekonominę būklę, į prievolių pagal sandorius dėl finansinių paslaugų teikimo vykdymą, į turimas šių prievolių įvykdymo užtikrinimo priemones bei kitas aplinkybes, turinčias įtakos banko turto vertei. Taigi, kiekvienas komercinis bankas privalo analizuoti savo sudaromų sandorių rizikingumą ir imtis priemonių nustatytai rizikai sumažinti.

Konkrečius bankų veiklos riziką ribojančius normatyvus nustato Bankų įstatymo 48 straipsnis. Čia įvardijami šie normatyvai: kapitalo pakankamumo, likvidumo, maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais, maksimalios paskolos vienam skolininkui bei didelių paskolų. Šis sąrašas nėra baigtinis, numatoma teisė priežiūros institucijai savo teisės aktais nustatyti kitus riziką ribojančius normatyvus (šiuo metu kitokių, nei numato įstatymas, riziką ribojančių normatyvų priežiūros institucija nėra patvirtinusi). Konkrečius normatyvų dydžius (jie gali būti tiek bendri, tiek individualūs, skirti konkrečiam komerciniam bankui) ir apskaičiavimo metodiką taip pat nustato priežiūros institucija.

Lietuvos banko valdyba nutarimu „Dėl banko veiklos riziką ribojančių normatyvų“⁴⁸ yra patvirtinusi tokius normatyvų apibrėžimus ir konkrečius dydžius:

- Kapitalo pakankamumo normatyvas – banko kapitalo ir viso banko turto bei nebalansinių straipsnių, įvertintų pagal riziką, santykis, išreikštas procentais. Šis santykis turi būti ne mažesnis kaip 8 procentai (išskyrus SEB banko Būsto kreditų ir obligacijų banką, kuriam taikomas 10 proc. normatyvas).

- Likvidumo normatyvas – banko likvidaus turto santykis su banko einamaisiais įsipareigojimais. Šis santykis turi būti ne mažesnis kaip 30 procentų.

- Maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais normatyvas. Maksimalios bendrosios atviros pozicijos dydis neturi viršyti 25 procentų banko kapitalo, o vienos valiutos ar tauriųjų metalų maksimalios atviros pozicijos dydis neturi viršyti 15 procentų banko kapitalo.

- Maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui normatyvas. Paskolų suma vienam skolininkui neturi viršyti 25 procentų banko kapitalo.

- Didelių paskolų normatyvas. Banko suteiktų didelių paskolų bendroji suma neturi viršyti 800 procentų banko kapitalo.

Matome, jog Lietuvos bankas, išskyrus nedidelę išimtį, yra nustatęs bendrus veiklos riziką ribojančių normatyvų dydžius visiems komerciniams bankams. Tai leidžia

---

⁴⁸ Valstybės žinios, 2001, Nr. 57-2075.

daryti išvadą, jog visi šiuo metu veikiantys Lietuvos komerciniai bankai susiduria su panašaus dydžio rizika, kuriai riboti pakanka bendrų Lietuvos banko valdybos nustatytų normatyvų dydžių.

Kita svarbi įstatymo nuostata, skirta banko veiklos rizikai mažinti, susijusi su investicijų apribojimu. 49 straipsnis numato, jog bankas negali turėti juridinio asmens įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalies, jeigu jos vertė, įtraukta į banko balansą, viršija 15 procentų banko perskaičiuoto kapitalo. Bendra bankui priklausančių juridinių asmenų įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalių verčių, kurios įtrauktos į banko balansą, suma negali viršyti 60 procentų banko perskaičiuoto kapitalo. To paties straipsnio tolimesnės dalys numato išimtis iš minėtų apribojimų (pavyzdžiui, kai investuojama į juridinius asmenis, kurie yra finansų įstaigos, draudimo bendrovės ar perdraudimo įmonės). Investicijos ribojamos siekiant užtikrinti komercinių bankų stabilumą ir patikimumą. Didelės investicijos į vieną įmonę yra rizikingos, nes tokiu būdu didelė dalis banko lėšų tampa priklausomos nuo vienintelio juridinio asmens sėkmės. Investavimas į daugelį skirtingų įmonių (ypač veikiančių skirtingose rinkos srityse) leidžia išsklaidyti riziką ir taip ją sumažinti. Tačiau besaikis investavimas į įmones taip pat rizikingas. Svarbu, kad bankai turėtų pakankamai turto, kurio likimas nepriklausytų nuo verslo subjektų veiklos sėkmingumo. Dėl šių priežasčių įstatyme ir yra įtvirtinti apribojimai komercinių bankų investicijoms.

Toliau kalbant apie bankų veiklos rizikos mažinimą reikia paminėti, jog komerciniams bankams taikomi taip pat ir skolinimo apribojimai (Bankų įstatymo 51-54 str.). Skolinimo apribojimai nustatyti vidiniam skolinimui, skolinimui su banku susijusiems asmenims bei skolinimui juridinio asmens įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalims įsigyti. Vidinis skolinimas – tai skolinimas banko vadovams ir su banko vadovais artimos giminystės ar svainystės ryšiais susijusiems asmenims. Tokio skolinimo sąlygas, tvarką bei leistinus dydžius turi nustatyti banko stebėtojų taryba, o sprendimus dėl tokio skolinimo turi priimti banko valdyba. Skolinimo sąlygos vidinio skolinimo atveju negali būti palankesnės, negu kitiems banko klientams nustatytos skolinimo sąlygos.

Skolinimu su banku susijusiems asmenims laikomi atvejai, kai skolinama: asmenims, turintiems banko kvalifikuotąją įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį bei su jais artimais giminystės ar svainystės ryšiais susijusiems asmenims; juridiniams asmenims, kurių kvalifikuotąją įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį turi bankas; minėtų juridinių asmenų vadovams ir su jais artimos giminystės bei svainystės ryšiais susijusiems asmenims; asmenų, turinčių banko kvalifikuotąją įstatinio kapitalo ir

(arba) balsavimo teisių dalį, kontroliuojamoms įmonėms. Skolinimo šiems asmenims sąlygas ir tvarką taip pat turi patvirtinti banko stebėtojų taryba, o sprendimą skolinti su banku susijusiam asmeniui turi priimti banko valdyba. Čia reikia pastebėti, jog įtvirtindamas tokius skolinimo su banku susijusiems asmenims reikalavimus įstatymų leidėjas įgyvendino vieną iš Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtintų pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų. Principas reikalauja, kad būtų nustatyti tokie reikalavimai, kurie verstų bankus sukurti tokias sprendimų priėmimo procedūras, kurios sukurtų prielaidas apriboti su banku susijusių asmenų įtaką priimant sprendimus, išvengti privilegijų taikymo tokiems asmenims ir ribotų patį skolinimą. Tiesa, minėtas principas reikalauja, kad reikalavimus nustatytų priežiūros institucija, o ne įstatymų leidėjas. Tačiau įstatyminis reikalavimų įtvirtinimas tikrai nėra blogesnis už jų įtvirtinimą Lietuvos banko teisės aktuose jau vien todėl, kad pastarieji yra poįstatyminiai teisės aktai ir dėl to turi mažesnę teisinę galią negu įstatymai. Bazelio komiteto nuostata dėl tinkamų ir nešališkumą užtikrinančių procedūrų užtikrinimo puikiai įgyvendinta atskiriant tvarkos nustatymo funkciją nuo tos tvarkos įgyvendinimo (tvarką tvirtinti pavesta banko stebėtojų tarybai, o sprendimus pagal tą tvarką priima banko valdyba). Taigi, toks skolinimo su banku susijusiems asmenims reglamentavimas laikytinas tinkamu, pažangiu ir užtikrinančiu nešališkumą.

Paskutinis skolinimo apribojimas nustato, jog bankas neturi teisės skolinti savo įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalims įsigyti, pasitikėtinei (subordinuotai) paskolai sau suteikti ar banko išleidžiamoms skolos vertybiniais popieriams (obligacijoms), kurie turi visus pasitikėtinės (subordinuotos) paskolos požymius, įsigyti.

Siekiant, kad bankai konservatyviau vertintų riziką bei stiprintų kapitalo bazę, 2007 m. ketvirtąjį ketvirtį buvo paruoštas ir išsiųstas raštas visiems bankams, be to, bankai raginami deramai įvertinti ir paskolų portfelio kokybės priklausomybę nuo ekonomikos ciklo pokyčių. Todėl, vertindami prisiimtą riziką, bankai turėtų atsižvelgti į galimą ekonomikos augimo sulėtėjimą ir su tuo susijusius procesus, galinčius turėti neigiamos įtakos išduotų paskolų kokybei.⁴⁹

2007 metais visi bankai vykdė Lietuvos banko nustatytus veiklos riziką ribojančius normatyvus.⁵⁰

---

⁴⁹ Kredito įstaigų priežiūros veiklos kryptys 2007 metais. Kredito įstaigų finansinės veiklos analizė ir inspektavimas. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/lt/apie/prieziura0704.html>, [žiūrėta 2008-03-29].

⁵⁰ Kredito įstaigų veiklos Lietuvoje 2007 metais rezultatai. Bankai. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/lt/istaigos/veikla2007.htm>, [žiūrėta 2008-03-29].

2.2 Reikalavimai valdymo organams

Kiekviename komerciniame banke privalo būti šie organai: visuotinis akcininkų susirinkimas, stebėtojų taryba, valdyba ir administracijos vadovas. Banko valdymo organais laikomi banko valdyba bei administracijos vadovas (Bankų įstatymo 30 str. 1-2 d.). Reikalavimai stegiamo banko vadovams jau buvo aptarti analizuojant pirmąjį bankų priežiūros etapą. Todėl čia reikia tik pridurti, jog tie patys reikalavimai taikomi tiek skiriant ar renkant vadovus banko steigimo metu, tiek vėliau, keičiantis jau įsteigto ir veiklą vykdančio banko vadovams. Šiuo atveju skirti ar rinkti konkretų asmenį banko vadovu taip pat reikalingas priežiūros institucijos leidimas.

Čia reiktų pažymėti, jog Bankų įstatymas įtvirtina dvi sąvokas: „banko vadovo“ ir „banko valdymo organo nario“. Lingvistiniu požiūriu šios dvi sąvokos labai panašios. Visgi įstatymas sąvokas traktuoja skirtingai. Banko valdymo organų nariai kartu yra ir banko vadovai, tačiau ne visi asmenys, priskiriami banko vadovams, yra banko valdymo organų nariai. Kitaip sakant, banko vadovas yra platesnė sąvoka nei banko valdymo organo narys. Šis atskyrimas turi didelę reikšmę, kai kalbame apie teisės aktų reikalavimus ir priežiūros institucijos leidimo gavimą. Lietuvos banko leidimas būtinas visiems asmenims, siekiantiems eiti banko vadovo pareigas, t.y. ne tik būti banko valdybos nariais ar vadovauti administracijai, bet ir būti banko stebėtojų tarybos nariais, vidaus audito tarnybos ar banko filialų, atstovybių vadovais. Taigi, priežiūros institucijai patikėta tikrinti kurkas platesnio asmenų rato patikimumą, kas leidžia užtikrinti patikimesnę banko veiklą.

Be išvardintų banko organų jis privalo turėti nuolat veikiančius paskolų, vidaus audito ir rizikų valdymo komitetus. Šių komitetų sudarymo ir veiklos tvarką bei kompetenciją nustato banko įstatatai ir kiti banko organų priimti dokumentai. Taigi, kiekviename komerciniame banke tokiems komitetams patikėtos funkcijos gali skirtis. Nepaisant to, komitetų privalomumo reikalavimas įstatyme įtvirtintas siekiant to paties tikslo: sukurti kiek įmanoma efektyvesnį banko vidaus kontrolės mechanizmą. Efektyvios veiklos priežiūros banko viduje poreikis išplaukia iš suvokimo, jog priežiūros institucija nėra ir niekada nebus pajėgi stebėti kiekvieną banko žingsnį ir kontroliuoti kiekvienos operacijos atlikimą.

2.3 Reikalavimai komercinio banko kapitalui

Bankų įstatymo 40 str. 3 d. numato reikalavimą banko valdybai, nustačius, jog banko kapitalas (banko kapitalą sudaro nuosavas ir skolintas kapitalas) yra mažesnis už minimalų banko kapitalą, nedelsiant apie tai pranešti priežiūros institucijai bei tuoj pat sušaukti neeilinį visuotinį akcininkų susirinkimą. Šis susirinkimas privalo priimti sprendimus, kurie leistų kaip galima greičiau atkurti banko kapitalą iki minimalaus banko kapitalo dydžio. Apie visuotinio akcininkų susirinkimo priimtus sprendimus dėl kapitalo atkūrimo banko valdyba praneša priežiūros institucijai ne vėliau kaip per tris darbo dienas. Tokios įstatymo nuostatos išreiškia įstatymų leidėjo siekį įgalinti priežiūros instituciją laiku gauti informaciją ir suteikti jai galimybę imtis skubių veiksmų, jei pats bankas nesugebėtų rasti išeities. Pareigos nedelsiant informuoti Lietuvos banką įtvirtinimas įstatyminiu lygmeniu (o ne, pavyzdžiui, priežiūros institucijos teisės aktais) sustiprina nustatytos pareigos galią.

Kalbant apie banko įstatinį kapitalą reikia paminėti, jog jo didinimas yra paprastesnė operacija, nei įstatinio kapitalo mažinimas. Sprendimą didinti banko įstatinį kapitalą gali priimti visuotinis akcininkų susirinkimas. Priežiūros institucija čia kišasi tik tiek, kiek tai susiję su banko įstatų atitinkamais pakeitimais (tų pakeitimų įregistravimu). Norint sumažinti banko įstatinį kapitalą būtinas priežiūros institucijos leidimas. Tokio reguliavimo tikslus ir pagrindą nusako pats įstatymas. Lietuvos bankas leidimą mažinti įstatinį kapitalą išduoda tik įsitikinęs, jog sumažinus banko įstatinį kapitalą jis bus ne mažesnis negu įstatymo numatytas minimalus banko kapitalas ir kad jis bus pakankamas užtikrinti saugią ir patikimą banko veiklą. Svarbu, kad ir sumažinus banko įstatinį kapitalą, jis liktų pakankamas banko finansiniam pajėgumui bei stabilumui užtikrinti. Tokią nuostatą galima būtų laikyti tinkama ir užtikrinančia veiksmingą banko veiklos priežiūrą, jei ne dviejų vertybinių kriterijų įtvirtinimas. Pasakymas, kad banko įstatinis kapitalas turi būti pakankamas, kad užtikrintų saugią ir patikimą banko veiklą reiškia, jog banko įstatinio kapitalo dydis turi būti matuojamas pagal tokias sunkiai pamatuojamas sąvokas kaip saugumas ir patikimumas. Be abejo, yra daugybė kur kas labiau apibrėžtų kriterijų, pagal kuriuos Lietuvos bankas gali įvertinti banko patikimumo laipsnį. Tiesiog tokių konkrečių kriterijų nenumato įstatymas. Įstatymas taip pat neduoda nuorodos į priežiūros institucijos priimtus teisės aktus, kuriuose tokie reikalavimai būtų įtvirtinti. Toks neapibrėžtumas sudaro sąlygas Lietuvos bankui kapitalo pakankamumą vertinti savo nuožiūra ir piktnaudžiauti turima padėtimi.

2.4 Reikalavimai veiklos (verslo) planui

Banko veiklos (verslo) planas – „tai banko veiklos strategijos ir taktikos, uždavinių, banko kapitalo kaupimo apibūdinimas. Verslo plane įvertinama išorinė ir vidaus būklė, numatoma būsima banko veikla. Verslo planas turi padėti aiškiai ir nuosekliai nustatyti banko pajėgumą, įvertinti banko veiklą, riziką ir galimybes.“⁵¹ Minimalūs banko strateginio veiklos plano sudarymo reikalavimai (toliau – Reikalavimai) patvirtinti 2008 m. sausio 24 d. Lietuvos banko valdybos nutarimu Nr. 7⁵². Čia banko veiklos planas apibūdinamas kaip banko veiklos strategijos, uždavinių ir jų įgyvendinimo aprašymas. Be to, veiklos planas turi: atspindėti banko vidutinio laikotarpio (trejų metų) tikslus bei uždavinius; būti sudaromas remiantis esamais faktais ir prielaidomis bei atsižvelgiant į ateities perspektyvą, veiklos tęstinumą; būti lankstus, t.y. turi būti numatoma, kaip bus veikama keičiantis aplinkybėms. Taigi, banko veiklos planui keliami išties dideli reikalavimai. Jis negali būti tik apytikslis dokumentas, kuriuo vėliau nebus vadovaujama. Reikalavimas atsižvelgti ne vien į esamas aplinkybes, bet ir į būsimą situaciją bei numatyti veiklos strategiją pasikeitus aplinkybėms reiškia, jog banko veiklos plano tinkamai parengti neįmanoma be atliktais tyrimais pagrįstų ekonomistų prognozių. Apskritai banko veiklos planas tiek priežiūros institucijai, tiek pačiam komerciniam bankui yra vienas svarbiausių dokumentų. Priežiūros institucija, atsižvelgdama į veiklos planą, vertina banko pasirengimą veikti, išsikeltus tikslus, jų realizavimo galimybes ir realumą, numatomą prisiimti riziką ir daugelį kitų aspektų. Banko veiklos planas padeda priežiūros institucijai vykdyti priežiūros funkcijas, nes atskleidžia banko ateities planus ir tarsi nurodo, kuria kryptimi turi pasukti tikrintojai, kad užkirstų kelią per didelę riziką keliantiems sprendimams. Iš kitos pusės, strateginiai veiklos planai labai naudingi pačiam komerciniam bankui, nes padeda nepasiklysti, kryptingai ir tikslingai vykdyti veiklą siekiant užsibrėžtų tikslų. Apsibrėžus veiklos kryptis ir apimtį lengviau planuoti ateityje atsirasantį lėšų poreikį, darbuotojų skaičių ir pan. Pačiuose Reikalavimuose sakoma, jog veiklos planas turi padėti bankams aiškiau ir nuosekliau nustatyti savo pajėgumą, įvertinti veiklą, galimybes ir rizikos valdymo principus, taip pat vadovų sugebėjimą vertinti banko perspektyvas.

Taip pat reikia paminėti, jog, jei bankas neįvykdo veiklos plane numatytų pagrindinės veiklos kryptių ar pateikia veiklos strategiją, įvertinęs pokyčius jis turi

---

⁵¹ VAŠKELAITIS, V. *Pinigai: centriniai bankai ir jų funkcijos*. Lietuvos mokslas. 56 knyga. Vilnius, 2006. P. 280.

⁵² Valstybės žinios, 2008, Nr. 13-467.

parengti naują arba pakoreguoti esamą veiklos planą. Ši nuostata įpareigoja banką laikytis plane numatytų veiklos kryptių, o nesėkmės atveju pakeisti patį planą. Šitai užtikrina, jog komercinis bankas visad veiks pagal iš anksto nusistatytas veiklos kryptis, o ne stichiškai, ir negalės vieną kartą nukrypęs nuo plano likusį plano apimamą laikotarpį nesivadovauti jokių planavimo dokumentu. Taigi, ir priežiūros institucija visad galės reikalauti tikslingos ir iš anksto suplanuotos banko veiklos.

Reikalavimuose nustatyta, jog bankas turi rengti vidutinio laikotarpio veiklos planą trejiems metams. Pirmąjį tokių trejų metų veiklos planą priežiūros institucijai bankas pateikia kartu su dokumentais, reikalingais banko veiklos licencijai gauti. Apie tai jau buvo trumpai užsiminta kiek anksčiau. Vėliau veiklos planai Lietuvos bankui teikiami kas trejus metus, bet ne vėliau kaip iki pirmųjų planuojamų metų balandžio pirmos dienos.

Veiklos planą tvirtina banko stebėtojų taryba. Plano turinys (jo sudėtinės dalys) nustatytas Lietuvos banko valdybos nutarimu patvirtintuose Minimaliuose banko strateginio veiklos plano sudarymo reikalavimuose. Čia nustatyta, jog veiklos planą turi sudaryti tokios dalys: banko prisistatymas; verslo plėtros perspektyva ir veiklos pobūdžio aprašymas; rizikos valdymo politikos sritys, kurias numatoma keisti; aplinkos apibūdinimas; banko ankstesnio veiklos plano įgyvendinimas (išskyrus veiklos planus, teikiamus kartu su kitais dokumentais banko veiklos licencijai gauti); teikiamų ir naujų produktų bei paslaugų plėtra; vidutinio laikotarpio banko strategijos kryptys; banko veiklos rizikos valdymo strategijos ir jos pokyčių apibūdinimas; banko ir konsoliduotos finansinės grupės kiekvienų ateinančių trejų metų veiklos prognozavimas įgyvendinant numatytas strategijos kryptis. Taip pat numatoma, jog veiklos planas turi būti detalus ir išsamus.

Iš reikalaujamų banko veiklos plano sudėtinių dalių gausos, plano išsamumo ir tikslumo reikalavimų bei aptartos jo svarbos tiek priežiūros institucijai, tiek pačiam komerciniam bankui galime daryti išvadą, jog strateginis banko veiklos planas – vienas svarbiausių komercinio banko veiklą reglamentuojančių dokumentų.

2.5 Komercinių bankų inspektavimas

Visiškai kitokia bankų priežiūros forma yra jų inspektavimas (tikrinimas). Iki šiol aptartos priežiūros formos rėmėsi nuotoline dokumentų ir kitų duomenų, kuriuos Lietuvos bankui pateikė prižiūrimas komercinis bankas, analize. Tokios priežiūros rezultatai tiesiogiai priklauso nuo duomenų, kuriuos gauna priežiūros institucija. Taigi ir priežiūros institucijos išvados yra tiek pagrįstos ir tikros, kiek nesuklastoti ar, liaudiškai tariant,

„nepagražinti“ pateikti dokumentai. Norint apsidrausti nuo galimų klaidų ir siekiant bankų priežiūrą padaryti iš tiesų efektyvią, Bankų įstatyme įtvirtinta teisė priežiūros institucijai tikrinti bankus jų veiklos vietoje. Abiejų bankų veiklos priežiūros metodų (tiek dokumentinės priežiūros, tiek inspektavimo vietoje) taikymo būtinumą efektyviai bankų priežiūrai užtikrinti pabrėžia ir Bazelio bankų priežiūros komitetas.

Pagal Bankų įstatymo 69 str. 2 dalį, bankas privalo sudaryti šias sąlygas inspektavimui atlikti:

- inspektuojantiems asmenims pateikti visą jų prašomą informaciją ir dokumentus;
- suteikti galimybę inspektuojantiems asmenims naudotis banko informacinių sistemų duomenimis;
- suteikti inspektuojantiems asmenims atskiras patalpas su telefono ryšio tinklu.

Inspektuojantys asmenys turi teisę:

- inspektuojamo banko darbo metu nekliudomi įeiti į banko ir jo padalinių patalpas;
- reikalauti ir gauti inspektavimui atlikti reikalingą informaciją ir dokumentus, banko vadovų ir kitų darbuotojų paaiškinimus žodžiu ar raštu;
- reikalauti padaryti pateiktų dokumentų kopijas ar banko lėšomis patys juos kopijuoti;
- turėti teisės aktų nustatytų kitų teisių.

Čia minimas kitas teises bei detalią inspektavimo ir jo rezultatų įforminimo tvarką pavesta nustatyti pačiai priežiūros institucijai. Tą Lietuvos bankas ir padarė, priimdamas nutarimą, kuriuo patvirtino „Bankų inspektavimo nuostatus“. Šiuose nuostatuose numatyta, jog inspektavimas yra viena iš sudėtinių Lietuvos banko taikomos banko veiklos priežiūros sistemos dalių. Inspektavimo tikslas – koncentruojantis į banko veiklos didžiausios rizikos sritis patikrinti, ar banko rizikos valdymo sistema leidžia tinkamai ir laiku nustatyti, įvertinti, stebėti ir valdyti riziką, ar banke užtikrinama, kad būtų laikomasi bankų veiklą reglamentuojančių teisės aktų, banko steigimo dokumentų ir banko vidaus taisyklių reikalavimų.

Skiriamas bendrasis ir tikslinis inspektavimas. Bendrojo banko inspektavimo metu tikrinamas banko valdymas, vidaus kontrolė ir atskirų rizikos rūšių (kredito, likvidumo, rinkos ir operacinės) valdymas. Bendrasis inspektavimas apima Lietuvos banko Kredito įstaigų priežiūros departamentui pateiktų finansinių ir priežiūrai skirtų ataskaitų sudarymo teisingumo patikrinimą, banko veiklos ir finansinės būklės vertinimą rizikos valdymo požiūriu. Tikslinio inspektavimo metu tikrinamas atskirų rizikos rūšių valdymas, tam tikros banko veiklos sritys ar nagrinėjami kiti klausimai. 2007 metais Lietuvos bankas

atliko šešis bendruosius ir keturis tikslinius komercinių bankų inspektavimus. Pagrindinis dėmesys bendrųjų inspektavimų metu buvo skiriamas kredito, likvidumo, rinkos, operacijų rizikos valdymui, bei vidaus kontrolei ir banko valdymui, analizuota, ar rizikos valdymo sistema veiksminga ir leidžia laiku nustatyti, įvertinti, stebėti bei valdyti riziką, ar banke užtikrinamas bankų veiklą reglamentuojančių teisės aktų, banko steigimo dokumentų bei banko vidaus taisyklių reikalavimų laikymasis ir ar teisingai sudarytos Lietuvos banko Kredito įstaigų priežiūros departamentui pateiktos finansinės ir priežiūrai skirtos ataskaitos. Tikslinių inspektavimų metu daugiausiai tikrintas atskirų rizikos rūšių valdymas.⁵³

Inspektavimui atlikti gali būti pasitelkiami tinkamą kvalifikaciją ir specialių žinių turintys nepriklausomi specialistai. Pagrindas inspektavimui pradėti yra Lietuvos banko valdybos pirmininko išleistas įsakymas dėl banko inspektavimo.

Lietuvos banko valdybos nutarimu patvirtinti Bankų inspektavimo nuostatai⁵⁴ gana detalai reglamentuoja tiek pačią inspektavimo tvarką, tiek inspektavimo rezultatų įforminimą ir jų pateikimą tikrinamam bankui. Toks reglamentavimo detalumas, bendrojo ir tikslinio inspektavimo formų nustatymas, priežiūros institucijai suteikta teisė į pagalbą pasikviesti nepriklausomus specialistus bei teisė gauti visą reikiamą informaciją tiek dokumentų pavidalu, tiek pokalbių su tikrinamo banko vadovais ir darbuotojais metu paverčia inspektavimą veiksminga ir stipria priežiūros forma (metodu). Tokio metodo naudojimas neabejotinai duoda teigiamų rezultatų įgyvendinant Lietuvoje veiksmingą bankų priežiūros sistemą.

3. Poveikio priemonės ir jų taikymo pagrindai

Kaip trečiąjį komercinių bankų veiklos priežiūros etapą šiame darbe išskyrčiau poveikio priemonių taikymą reikalavimų nesilaikančiam komerciniam bankui. Nors poveikio priemonių taikymas yra glaudžiai susijęs su jau aptartu antruoju bankų priežiūros etapu (įsteigtų bankų veiklos priežiūra), tačiau jis apima iš esmės kitokius priežiūros institucijos veiksmus. Šiame etape Lietuvos bankas jau yra ne stebėtojas ir vertintojas, o nurodymų ir įpareigojimų davėjas. Kaip tik todėl poveikių priemonių taikymą ir įvardinau kaip atskirą priežiūros etapą.

---

⁵³ Kredito įstaigų priežiūros veiklos kryptys 2007 metais. Kredito įstaigų finansinės veiklos analizė ir inspektavimas. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/lt/apie/prieziura0704.html>, [žiūrėta 2008-03-29].

⁵⁴ Valstybės žinios, 2004, Nr. 145-5299.

Bankų įstatymo numatytas poveikio priemones (išskyrus baudas) priežiūros institucija turi teisę taikyti, jei yra bent vienas iš šių pagrindų:

1) per nustatytus terminus nepateikiama įstatymo ar priežiūros institucijos teisės aktų nustatyta arba pareikalauta informacija, reikalinga priežiūrai vykdyti, ar pateikiama neteisinga informacija;

2) nustatyta tvarka nevykdomi priežiūros institucijos duoti nurodymai;

3) nebetenkinami reikalavimai, nustatyti leidimui įsteigti banką ar licencijai gauti;

4) pažeidžiami įstatymų, reglamentuojančių saugią ir patikimą bankų veiklą, bei priežiūros institucijos teisės aktų reikalavimai arba yra grėsmė, kad dėl banko veiklos ar finansinės būklės būtų pažeisti visuomenės ir (arba) klientų interesai arba sutriktų Lietuvos Respublikos bankų sistemos funkcionavimas.

Baudų taikymo pagrindus Bankų įstatymas įtvirtina atskirai, 74 straipsnyje, kartu nuroydamas konkrečius baudų dydžius. Bet apie baudas šiek tiek vėliau.

Iš išvardintų poveikio priemonių taikymo pagrindų matome, jog Lietuvos bankui suteikiama teisė imtis veiksmų esant bet kokiai abejonei dėl banko patikimumo ir stabilumo. Užtenka bent vienos iš išvardintų sąlygų, kad būtų galima taikyti poveikio priemones. Konkrečios rizikos numatyti ir nurodyti nereikia. Pakanka, kad bankas nevykdytų jam duotų nurodymų ar nepateiktų reikiamų dokumentų, ir tai jau gali būti priežastimi skirti poveikio priemonę, jei tik Lietuvos bankas nuspręs, kad tokia priemonė yra reikalinga ir veiksminga. Komercinis bankas privalo atitikti jam keliamus reikalavimus ne vien steigimo ar licencijos gavimo momentu, bet ir visą savo veiklos laiką. Reikalavimų nebeatitikimas taip gali tapti poveikio priemonių taikymo pagrindu. Svarbu, jog poveikio priemonių taikymui nėra būtinas pažeidimo padarymas. Net ir bankui nepažeidus teisės aktų nuostatų bei priežiūros institucijos nurodymų, jam gali būti taikomos poveikio priemonės, jei priežiūros institucija nuspręs, jog banko veikla kelia grėsmę tokioms vertybėms kaip visuomenės saugumas ar bankų sistemos stabilumas.

72 Bankų įstatymo straipsnio pirma dalis suteikia Lietuvos bankui taikyti šias poveikio priemones:

1) įspėti dėl teisės aktų, reglamentuojančių saugią ir patikimą veiklą, pažeidimo arba priežiūros institucijos nurodymų nevykdymo;

2) skirti baudas;

3) laikinai nušalinti banko stebėtojų tarybos narį (narius), banko valdybos narį (narius), banko administracijos vadovą (vadovus) nuo pareigų arba nušalinti šiuos asmenis nuo pareigų ir reikalauti, kad jie būtų atšaukti iš pareigų ir (ar) su jais būtų nutraukta sutartis ir būtų panaikinti jų įgaliojimai;

- 4) laikinai uždrausti teikti vieną ar kelias finansines paslaugas;
- 5) laikinai ar visam laikui uždrausti vieno ar kelių banko filialų ar kitų banko padalinių veiklą;
- 6) paskelbti banko veiklos apribojimą (moratoriumą);
- 7) laikinai apriboti teisę disponuoti lėšomis, esančiomis sąskaitose Lietuvos banke bei kitose kredito įstaigose, ir kitu turtu;
- 8) atšaukti išduotą licenciją ar laikinai sustabdyti jos galiojimą.

Šios priemonės labai skiriasi pagal griežtumo laipsnį. Pirmoji, įspėjimas, yra švelniausia ir nesukelia komerciniam bankui jokių apribojimų ar suvaržymų; tuo tarpu paskutinioji priemonė – licencijos atšaukimas – laikytina kraštutine ir taikytina tik išimtiniais atvejais, kai kitos poveikio priemonės padėti nebegali. Tokios griežtos poveikio priemonės (licencijos atšaukimo) įtvirtinimą rekomenduoja ir Bazelio bankų priežiūros komitetas. Tarp Komiteto priimtų principų įtvirtintas ir toks, kuris teigia: priežiūros institucija turi turėti įstatymuose įteisintų poveikio priemonių, leidžiančių priežiūros institucijai laiku imtis veiksmų, kai kyla grėsmė saugiai ir patikimai banko veiklai. Išimtiniais atvejais turėtų būti įteisinta galimybė atšaukti banko licenciją arba rekomenduoti tai padaryti. Taigi, Lietuva yra pasinaudojusi šia rekomendacija, kas dar kartą įrodo, jog tiek įstatymų leidėjas, tiek Lietuvos bankas pripažįsta ir vadovaujasi Bazelio komiteto bankų priežiūros principais.

Priežiūros institucija turi teisę taikyti tiek vieną, tiek kelias poveikio priemones vienu metu. Parenkant konkrečią poveikio priemonę (priemones), Lietuvos bankas atsižvelgia į nustatytų pažeidimų ir veiklos trūkumų turinį, apimtį, kartotinumą, jų įtaką indėlininkų ir kitų kreditorių interesams, asmens, kuriam taikoma poveikio priemonė, finansinę būklę, steigėjo, akcininkų ir vadovų pasirengimą bei galimybes pašalinti pažeidimus ir trūkumus, nustatytų pažeidimų bei veiklos trūkumų ir numatomos taikyti poveikio priemonės (priemonių) pasekmes asmens, kuriam taikoma poveikio priemonė, ir bankų sistemos stabilumui bei patikimumui. Priežiūros institucijos sprendimas dėl poveikio priemonių taikymo turi būti motyvuotas.

Plati poveikio priemonių pasirinkimo galimybė, priežiūros institucijai suteikta laisvė spręsti, kurias ir kiek poveikio priemonių taikyti konkrečiu atveju, įstatyminis aplinkybių, į kurias Lietuvos bankas turi atsižvelgti priimdamas sprendimą, bei poveikio priemonių skyrimo pagrindų išvardijimas ir pareiga motyvuoti savo pasirinkimą sukuria patikimą ir apsaugotą nuo piktnaudžiavimo poveikio priemonių skyrimo sistemą.

Baudoms ir jų skyrimo pagrindams Bankų įstatyme skirtas atskiras straipsnis. Atskirai baudų skyrimo pagrindus įvardinti greičiausiai paskatino tai, jog bauda – labai

universalios poveikio priemonė, galinti būti pritaikyta ir veiksminga bet kuriuo pažeidimo padarymo ar grėsmės kilimo atveju. Be to, baudą visada galima skirti kaip papildomą poveikio priemonę kartu su bet kuria kita. Taip pat baudos nesukelia komerciniam bankui jokių veiklos suvaržymų, baudos poveikis išskirtinai finansinis, todėl nesukelia didelių nepatogumų kasdiennei banko veiklai. Dėl visų šių priežasčių kyla grėsmė, jog baudos bus taikomos visada ir visur, neatsižvelgiant į realų jų poreikį ar net siekiant pasipelninti. Todėl baudų skyrimo pagrindai apima tik tuos atvejus, kai bankas pažeidžia teisės aktų reikalavimus, nevykdo konkrečių priežiūros institucijos duotų nurodymų ar veikia be priežiūros institucijos leidimo, kai toks leidimas yra būtinas.

Baudų dydžiai įstatyme nurodomi absoliučia reikšme arba įvardijami procentine išraiška, skaičiuojant nuo banko bendrųjų metinių pajamų. Konkretūs baudų dydžiai susieti su konkrečiais baudų skyrimo pagrindais. Šitai įpareigoja priežiūros instituciją skirti baudą atsižvelgiant išskirtinai į tos baudos skyrimo pagrindą. Tiesa, įstatymas nubrėžia tik viršutinę baudos ribą. Konkretų baudos dydį, neviršydamas nustatyto maksimumo, parenka Lietuvos bankas, atsižvelgdamas į pažeidimo pobūdį, jo trukmę, anksčiau taikytas poveikio priemones ir kitas svarbias aplinkybes (Bankų įst. 74 str. 2 d.).

III. Bankų priežiūros Lietuvoje ir užsienyje palyginimas

Ne visur ir ne visada bankų priežiūra yra patikima šalies centriniam bankui. Štai, pavyzdžiui, Vokietijoje priežiūros funkcijos padalintos Federalinei kredito įstaigų priežiūros tarnybai bei Vokietijos federaliniam bankui bankui. Šveicarijoje bankus prižiūri Federalinė bankų komisija, Didžiojoje Britanijoje – Finansinių paslaugų tarnyba, Japonijoje – Bankų biuras prie Finansų ministerijos kartu su Japonijos centriniu banku. O štai Naujojoje Zelandijoje bankus prižiūrinčios institucijos apskritai nėra.⁵⁵ Ten funkcionuoja vienintelis pasaulyje bankų rinkos drausmės modelis, kur tikima, kad „pati rinka turi galingus ir lanksčius mechanizmus, kurie skatina saugiai dirbančius ir baudžia neapdairiai besielgiančius bankus.“⁵⁶ Sunku pasakyti, kuri iš daugybės pasaulyje egzistuojančių priežiūros sistemų yra geriausia ar veiksmingiausia. Kas tinka vienai valstybei, gali visai netikti kitai. Todėl, lyginant skirtingų šalių patirtį bankų priežiūros srityje, svarbu atsižvelgti ne į formalius dalykus (tokius kaip priežiūros institucija, patikrinimų dažnumas, ataskaitų forma ir pan.), o į pagrindinius priežiūros principus,

---

⁵⁵ Pagal: VAŠKELAITIS, V. *Pinigai: centriniai bankai ir jų funkcijos*. Lietuvos mokslas. 56 knyga. Vilnius, 2006. P. 238-255.

⁵⁶ VAŠKELAITIS, V. *Pinigai: centriniai bankai ir jų funkcijos*. Lietuvos mokslas. 56 knyga. Vilnius, 2006. P. 255.

kuriais ta valstybė vadovaujasi. Juk ne atsitiktinai ir Bazelio bankų priežiūros komitetas patvirtino pagrindinius efektyvios bankų priežiūros principus, rekomendacijas. Skirtingų valstybių priežiūros praktika gali ir turi būti stiprinama tik per principines nuostatas, o ne įtvirtinant konkrečius nurodymus.

Kaip tik todėl Lietuva, atgavusi nepriklausomybę ir pradėjusi persiorientavimo į kapitalistinę santvarką procesą, turėjo susikurti savą teisinę bazę visiems valstybės gyvenimo klausimams reglamentuoti, tarp jų ir bankų veiklos priežiūrai. Užsienio šalių patirtis galėjo padėti, tačiau ne padiktuodama konkrečias nuostatas, o tik nurodydama judėjimo kryptį. Dabar, prabėgus beveik dvidešimčiai metų, jau galime palyginti tai, ką sukūrėme, su kitų valstybių patirtimi.

1. Bankų priežiūra Vokietijoje

Vokietiją pasirinkau neatsitiktinai. Visų pirma ji, kaip ir Lietuva, yra kontinentinės teisės sistemos valstybė. Be to, bankų priežiūra čia egzistuoja jau daugiau nei pusę amžiaus (pirmasis Bankininkystės aktas (Banking Act), tapęs teisiniu pagrindu Federalinei kredito įstaigų priežiūros tarnybai įsteigti, priimtas 1961 m. liepos 10 d.). Kaip tik todėl ir įdomu apžvelgti Vokietijos bankų priežiūros sistemą bei palyginti ją su veikiančia Lietuvoje.

Kaip jau buvo minėta, Vokietijoje bankų priežiūros funkcijos padalintos dviems institucijoms: Federalinei kredito įstaigų priežiūros tarnybai (toliau – Federalinė tarnyba) prie Finansų ministerijos bei Vokietijos federaliniam bankui (Toliau – Vokietijos bankas). Pagrindinis vaidmuo bankų priežiūros srityje tenka Federalinei tarnybai. Vokietijos bankui suteikta teisė dalyvauti priežiūros vykdyme. Tiesa, be Vokietijos banko Federalinė tarnyba negalėtų įgyvendinti jokių priežiūros funkcijų, nes ji neturi tam tinkamos vidinės struktūros. Todėl pasikliaujama Vokietijos banko institucine sistema. Nepaisant to, šių dviejų institucijų funkcijos yra aiškiai atribotos. Aukščiausios funkcijos, tokios kaip, pavyzdžiui, teisės aktų rengimas, priklauso Federalinei tarnybai. Tačiau, prieš priimdama vieną ar kitą teisės nuostatą, Federalinė tarnyba turi pasitarti su Vokietijos banku. Kokią įtaką toks pasitarimas turi galutiniam sprendimui priklauso nuo svarstomų klausimų reikšmingumo. Vienais atvejais būtinas abiejų institucijų sutarimas, kitais pakanka tik konsultavimosi fakto. Vokietijos bankas taip pat dalyvauja nuolatinėje kredito įstaigų priežiūroje ir analizuoja tiek metines, tiek kitas kredito įstaigų ataskaitas.

Didelis ir reikšmingas skirtumas yra tai, jog Vokietijoje priežiūros institucija tiesiogiai nesikiša į kredito įstaigų atliekamas atskiras operacijas. Kredito įstaigų veikla

ribojama tik bendrom kiekybinėm nuostatom ir pareiga teikti priežiūros institucijai ataskaitas. Visa atsakomybė dėl priimamų verslo sprendimų čia tenka kredito įstaigų vadovams. Tiesa, Lietuvoje bankų priežiūra taip pat grindžiama laisvos rinkos principais, stengiantis netrukdyti bankams laisvai ir savarankiškai veikti. Tačiau Vokietijoje bankams paliekama daugiau laisvės, taigi kartu ir atsakomybės.

Vokietijos priežiūros institucija turi teisę įsikišti, jei pažeidžiami protingi reikalavimai. Bankininkystės aktas numato poveikio priemones, kurių gali imtis Federalinė tarnyba, jei kredito įstaiga nesilaiko

Vokietijoje, kaip ir Lietuvoje, įtvirtinta teisė kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse licencijuotiems bankams teikti finansines paslaugas neįsteigus filialo. Tokiai veiklai nereikia licencijos, o tokių užsienio bankų priežiūrą vykdo Europos Sąjungos valstybė narė, kurios jurisdikcijai priklauso paslaugas teikiantis bankas. Toks nuostatų bendrumas atspindi bendrą ES politiką ir tai, jog jos laikomasi tiek Lietuvoje, tiek Vokietijoje.

Licencija steigiant banką būtina tiek Lietuvoje, tiek Vokietijoje. Ji išduodama konkrečioms finansinėms paslaugoms teikti, o atsisakymas išduoti licenciją galimas tik dėl priežasčių, tiesiogiai įvardintų Bankininkystės akto 33 skirsnyje (pavyzdžiui, jei banko vadovas neturi reikiamos kvalifikacijos ar banko steigėjai yra nepatikimi).

Vienas didžiausių skirtumų išryškėja analizuojant antrojo iš dviejų priežiūros metodų, numatytų Bazelio komiteto principuose, taikymą Lietuvoje bei Vokietijoje. Bankų inspektavimas, kaip jau minėta, Lietuvoje yra patikėtas Lietuvos bankui, t.y. tai pačiai institucijai, kuri vykdo ir visas kitas bankų priežiūros funkcijas. Tuo tarpu Vokietijoje nei Federalinė tarnyba, nei Vokietijos bankas patys neinspektuoja bankų. Bankų veiklos patikrinimą vietoje atlieka nepriklausomi auditoriai.⁵⁷ Kadangi nuo auditorių išvadų tiesiogiai priklauso bankų priežiūros veiksmingumas, tai auditoriaus darbą gali dirbti tik labai aukštos kvalifikacijos specialistai. Auditorių pasirenka pats audituojamas bankas. Federalinė kredito įstaigų priežiūros tarnyba į nepriklausomų auditorių darbą kišasi tik tiek, jog nustato detalius nurodymus audito atlikimo tvarkai. Auditorių pareigas įtvirtina Bankininkystės akto 29 skirsnis.⁵⁸

Lyginant Vokietijos ir Lietuvos skirtingą pasirinkimą bankų inspektavimo srityje, galima išvelgti tiek teigiamų, tiek neigiamų aspektų abiejų šalių praktikoje. Nepriklausomų auditorių išvados vertintinos kaip patikimesnės jau vien dėl to, kad nėra

---

⁵⁷ Vokietijos bankas bei Federalinė tarnyba neturi savo (priklausomų) auditorių.

⁵⁸ Banking Act. Banking supervision in the Federal Republic of Germany. Prieiga per internetą: <http://www.law.nyu.edu/centralbankscenter/texts/Deutsch_Bundesbank_Banking_Act.html>, [žiūrėta 2008-03-19].

įtakojamos išankstinio priežiūros institucijos požiūrio, susidariusio atliekant nuolatinę (pastovią) dokumentinę analizę. Be to, sudaroma galimybė tą patį banką kaskart tikrinti vis kitiems asmenims (auditoriams), kas leidžia atsiriboti nuo ankstesnių patikrinimų rezultatų ir objektyviai vertinti esamą situaciją. Trečias argumentas Vokietijos naudai yra tai, jog esant tokiai tvarkai atsiranda trečias kredito įstaigas prižiūrintis subjektas – nepriklausomi auditoriai. Taigi, sudaromos sąlygos išsamesnei, visapusiškai ir patikimesnei bankų veiklos analizei. Tačiau tai nereiškia, jog vienoje (šiuo atveju centrinio banko) rankose sukonzentruota priežiūra laikytina blogu pavyzdžiu. Visų pirma, kai visus priežiūros etapus nuo banko įsteigimo iki poveikio priemonių taikymo įgyvendina viena institucija, sudaromos sąlygos geriau įsigilinti į egzistuojančią situaciją ir ją suvokti. Nuolat prižiūrint konkretų banką, susidaromas bendras ir kurkas platesnis vaizdas apie to banko veiklą bei patikimumą. Ne visada ir ne viską galima pastebėti per trumpą laikotarpį, kurį bankas yra tikrinamas vietoje. Akivaizdu, jog ilgesni stebėjimai gali duoti patikimesnį rezultatą. Antra, visad lengviau yra užtikrinti bendradarbiavimą ir greitą informacijos perdavimą vienos institucijos viduje, nei tarp kelių skirtingų institucijų. Taigi, Lietuvos bankas gali tikėtis greitesnės ir tikslesnės informacijos iš savo darbuotojų, nei būtų galima tikėtis iš nepriklausomo subjekto. Galiausiai, priežiūros veiksmingumas labiau priklauso nuo tinkamo teisinio reglamentavimo bei susiklosčiusių įpročių, nei nuo priežiūros institucijų skaičiaus.

Galima daryti išvadą, jog iki šiol išvardinti ir aptarti bankų priežiūros Lietuvoje bei Vokietijoje panašumai ir skirtumai neturi reikšmingos įtakos priežiūros patikimumui bei veiksmingumui. Tiek vienu, tiek kitu atveju gali būti pasiektas tas pats rezultatas, jei tik bus įtvirtintas pakankamas teisinis pagrindas, užtikrinantis priežiūros sistemos funkcionavimą, bei nusistovės visuotinai priimtina priežiūros funkcijų įgyvendinimo praktika.

Išvados

1. Lietuvos banko Kredito įstaigų priežiūros departamento struktūra, jam patikėtos funkcijos bei priežiūros funkcijų padalijimas tarp Departamento ir Lietuvos banko valdybos, patikint pastarajai svarbiausių sprendimų priėmimą, remiantis Kredito įstaigų priežiūros departamento atlikta duomenų analize, įgalina Lietuvos banką priimti objektyvius sprendimus bei efektyviai įgyvendinti priežiūros funkcijas.

2. Įstatymų leidėjas turėtų peržiūrėti priežiūrą reglamentuojančius teisės aktus ir suvienodinti juose vartojamas sąvokas, taip užkirsdamas kelią neaiškumams dėl Lietuvos banko vykdomos priežiūros objekto (kredito įstaigų arba jų veiklos). Autorės nuomone, „kredito įstaigų veiklos priežiūra“ laikytina tinkamesne ir labiau priežiūros esmę atitinkančia sąvoka, nei „kredito įstaigų priežiūra“.

3. Nepriekaištingos reputacijos kriterijai turėtų būti peržiūrėti ir pakeisti, atsižvelgiant į tokių kriterijų pagrįstumą, apibrėžtumą bei deklaratyvumą. Taip pat reiktų atsisakyti tokių nekonkrečių ir visa apimančių nuostatų, kaip „kitos reikšmingos aplinkybės, dėl kurių asmens reputacija negali būti laikoma nepriekaištinga“. Tokios nuostatos didina piktnaudžiavimo turima padėtimi riziką.

4. Įstatymuose bei Lietuvos banko priimtuose teisės aktuose įtvirtintos teisinės garantijos yra pakankamos veiksmingai bei patikimai bankų priežiūrai įgyvendinti. Taigi, Lietuvos centrinis bankas turi tinkamą teisės norminę bazę priežiūros funkcijoms vykdyti.

5. Atsižvelgiant į Lietuvos bankui patikėtas funkcijas, visuomenės nuomonę bei tai, jog visi Lietuvos komerciniai bankai vykdo priežiūros institucijos nurodymus, galima daryti išvadą, jog Lietuvos bankas – stipri ir patikima priežiūros institucija.

6. Bankų priežiūros Lietuvoje ir užsienio valstybėse panašumai ir skirtumai neturi reikšmingos įtakos priežiūros patikimumui bei veiksmingumui. Efektyvi bankų priežiūra gali būti įgyvendinta visur, kur yra įtvirtintas pakankamas teisinis pagrindas, užtikrinantis priežiūros sistemos funkcionavimą, bei nusistovėjusi visuotinai priimtina priežiūros funkcijų įgyvendinimo praktika.

Šaltinių ir literatūros sąrašas:

Norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2004, Nr. 54-1832);
2. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2003, Nr. 123-5574);
3. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3891);
4. Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2001, Nr. 28-890);
5. Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 45-1289);
6. Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas (Valstybės žinios, 1994, Nr. 99-1957);
7. Minimalūs banko strateginio veiklos plano sudarymo reikalavimai, patvirtinti Lietuvos banko valdybos 2008 m. sausio 24 d. nutarimu Nr. 7 (Valstybės žinios, 2008, Nr. 13-467);
8. Pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros principai, patvirtinti kaip priedas prie Lietuvos banko valdybos 2007 m. liepos 26 d. nutarimo Nr. 99 (Valstybės žinios, 2007, Nr. 87-3477);
9. Kredito įstaigų priežiūros departamento nuostatai, patvirtinti Lietuvos banko valdybos pirmininko 2005 m. liepos 15 d. įsakymu Nr. 02-128 (neskelbtas);
10. Banko veiklos riziką ribojantys normatyvai, patvirtinti Lietuvos banko valdybos 1996 m. kovo 7 d. nutarimu Nr. 54 (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1996, Nr. 25-638; 2001, Nr. 57-2075);
11. Bankų inspektavimo nuostatai, patvirtinti Lietuvos banko valdybos 2004 m. rugsėjo 23 d. nutarimu Nr. 157 (Valstybės žinios, 2004, Nr. 145-5299);
12. Banko vadovų rinkimo arba skyrimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos banko valdybos 2004 m. birželio 17 d. nutarimu Nr. 105 (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2004, Nr. 103-3825);

13. Reikalavimai ir rekomendacijos banko valdymo organų nariams ir (ar) banko darbuotojams, patvirtinti Lietuvos banko valdybos 2001 m. liepos 19 d. nutarimu Nr. 126 (negalioja) (Valstybės žinios, 2001, Nr. 66-2438).

Specialioji literatūra:

1. BRAZAUSKAS, A. M. Sveikinimo žodis. In *Besikeičiantis centrinių bankų vaidmuo Europoje*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 1997.
2. CAMDESSUS, M. Lietuva naujame pasaulio kontekste. In *Besikeičiantis centrinių bankų vaidmuo Europoje*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 1997.
3. CROCKETT, A. Tarptautinių atsiskaitymų banko vaidmuo bendradarbiaujant centriniams bankams. In *Besikeičiantis centrinių bankų vaidmuo Europoje*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 1997.
4. ŠADŽIUS, L. *Lietuvos komercinių bankų raida 1988-2004*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2005.
5. ŠARKINAS, R. Lietuvos banko raida ir perspektyvos. In *Besikeičiantis centrinių bankų vaidmuo Europoje*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 1997.
6. TERLECKAS, V. *Lietuvos banko pradžios istorija*. Vilnius, 1992.
7. VAŠKELAITIS, V. *Pinigai: pinigų politika ir jos priemonės*. Lietuvos mokslas. 55 knyga. Vilnius, 2006.
8. VAŠKELAITIS, V. *Pinigai: centriniai bankai ir jų funkcijos*. Lietuvos mokslas. 56 knyga. Vilnius, 2006.
9. VAŠKELAITIS, V. *Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas*. Lietuvos mokslas. 43 knyga. Vilnius, 2003.
10. ŽILEVIČIUS, Z. Bankininkystės būklės apžvalga Lietuvos okupacijos metais. In *Lietuvos bankininkystės raida*. Mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 1998.
11. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. S. Keinys. Vilnius, 2000.

Elektroniniai dokumentai:

1. Prieiga per internetą: <<http://www.lb.lt/lt/apie/departamentai.html>>, [žiūrėta 2008-03-15].
2. Banking Act. Banking supervision in the Federal Republic of Germany. Prieiga per internetą: <http://www.law.nyu.edu/centralbankscenter/texts/Deutsch_Bundesbank_Banking_Act.html>, [žiūrėta 2008-03-19].

3. Kredito įstaigų priežiūros veiklos kryptys 2007 metais. Kredito įstaigų finansinės veiklos analizė ir inspektavimas. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/lt/apie/prieziura0704.html>, [žiūrėta 2008-03-29].

4. Kredito įstaigų veiklos Lietuvoje 2007 metais rezultatai. Bankai. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/lt/istaigos/veikla2007.htm>, [žiūrėta 2008-03-29].

Lietuvos bankas kaip priežiūros institucija

The Bank of Lithuania as a supervising institution

Santrauka

Lietuvos banko vykdoma priežiūra dar palyginti jauna sritis. Sovietų okupacijos laikotarpiu buvo sugriauta visa bankų sistema. Po nepriklausomybės atkūrimo tiek Lietuvos bankas, tiek kiti šalies bankai turėjo iš naujo pradėti savo veiklą. Todėl bankų priežiūros efektyvumas ir patikimumas Lietuvoje vis dar yra svarbus ir aktualus klausimas.

Lietuvos Respublikoje bankų priežiūrą vykdo Lietuvos centrinis bankas – Lietuvos bankas. Priežiūros funkcijas Lietuvos bankas įgyvendina per Kredito įstaigų priežiūros departamentą. Kredito įstaigų priežiūros departamentas, įgyvendindamas bankų priežiūrą, naudoja du priežiūros metodus: dokumentinį patikrinimą ir bankų inspektavimą. Taikydamas šiuos metodus, Departamentas vadovaujasi Bankų įstatymu, Lietuvos banko įstatymu, Lietuvos banko priimamais teisės aktais bei Bezelio bankų priežiūros komiteto patvirtintais Pagrindiniais efektyvios bankų priežiūros principais.

Komercinių bankų priežiūrą galima skirstyti į tris etapus: steigimo priežiūrą ir veiklos licencijavimą, įsteigtų bankų veiklos priežiūrą bei poveikio priemonių taikymą. Kiekviename iš šių etapų Lietuvos bankas vykdo priežiūros funkcijas. Lietuvos komerciniai bankai privalo teikti Lietuvos bankui nustatytos formos periodines ataskaitas, laikytis nustatytų reikalavimų, leisti Lietuvos bankui tikrinti savo veiklą. Tiesės aktai įtvirtina reikalavimus banko akcininkams, vadovams, įstatams, kapitalui, verslo planui bei nustato bankų veiklos riziką ribojančius normatyvus. Tokių reikalavimų nesilaikymas užtraukia bankui poveikio priemonių taikymą, kurios gali būti labai įvairios: nuo įspėjimo ar baudos iki licencijos atšaukimo.

Ne visose valstybėse bankų priežiūrą įgyvendina šalies centrinis bankas. Vokietijoje, pavyzdžiui, bankų priežiūros funkcijos yra padalintos Federalinei kredito įstaigų priežiūros tarnybai bei Vokietijos federaliniam bankui. Tačiau tokie skirtumai neturi esminės įtakos bankų priežiūros efektyvumui bei patikimumui.

Nepaisant palyginti neilgo gyvavimo laikotarpio, Lietuvos bankas yra stipri ir patikima priežiūros institucija, vykdanči efektyvią bankų priežiūrą.

The Bank of Lithuania as a supervising institution

Lietuvos bankas kaip priežiūros institucija

Summary

Banking supervision in Lithuania did not have time to gain much experience yet. During the Soviet occupation the whole banking system was destroyed. In 1990, after Lithuania's independence proclamation, not only the Bank of Lithuania but also all the other banks had to start their work from the beginning. That is why the effective and trustworthy banking supervision still is a very important and urgent question.

In the Republic of Lithuania banking supervision is carried out by the Bank of Lithuania. The Central Bank performs its supervisory functions through a Department of banking supervision. There are two methods to implement supervision: documentary supervision and inspection. Using these two methods the Department is strongly restrained by Lithuanian laws and the Core Principles for Effective Banking Supervision set by the Basel Committee on Banking Supervision.

Banking supervision has three stages: licencing, supervising licenced banks and applying certain measures. During all these three stages the Bank of Lithuania performs supervisory functions. All banks have to inform the Central Bank about the results of their work, to comply with laws and let Central Bank to inspect their activity. There are certain requirements for shareholders, managers, capital, business plan, liquidity and others. The breach of such requirements is punished by taking certain measures, such as warning, penalty or even revocation of the licence.

Not in all countries banking supervision is performed by Central Bank of the country. For example, in Germany banking supervision is carried out by the Federal Banking Supervisory Office, working in cooperation with the Deutsche Bundesbank. However, such differences have no significant influence for effective supervision.

Despite quite short existence, the Bank of Lithuania is nowadays considered to be a strong and trustworthy supervising institution, that well performs its supervisory functions.